

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ

KOMİSYONU

TUTANAK DERGİSİ

5'inci Toplantı
23 Mayıs 2024 Perşembe

(TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı tarafından hazırlanan bu Tutanak Dergisi'nde okunmuş bulunan her tür belge ile konuşmacılar tarafından ifade edilmiş ve tırnak içinde belirtilmiş alıntı sözler aslına uygun olarak yazılmıştır.)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

I.- GÖRÜŞÜLEN KONULAR

II.- OTURUM BAŞKANLARININ KONUŞMALARI

1.- Komisyon Başkanı Çiğdem Erdoğan'ın, KEFEK'in kuruluş kanuna, kanun gereği yükümlülüklerine, kadın-erkek fırsat eşitliği politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında demografik yapının ve demografik verilerin gözetilmesinin önemine, Komisyonun bugünkü gündemine ve katılımcılara "Hoş geldiniz." dediğine ilişkin açıklaması

III. – SUNUMLAR

1.- UNFPA Türkiye Temsilci Yardımcısı Zeynep Başarankut Kan'ın, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Türkiye'de yürüttükleri programlar, bu programlardaki ortakları ve planladıkları çalışmalar hakkında sunumu

2.- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. İsmet Koç'un, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsünün kuruluş amaçları hakkında sunumu

3.- UNFPA Program Koordinatörü Aysel Yüksel'in, dünyadaki demografik değişim süreci ve bu değişimin temel dinamikleri hakkında sunumu

4.- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. İsmet Koç'un, Türkiye'deki demografik değişim süreci ve demografik dönüşümün getirdiği bazı riskler ve fırsatlar hakkında sunumu

5.- UNFPA Program Koordinatörü Gökhan Yıldırımka'nın, Türkiye'deki demografik dönüşümün sosyal ve ekonomik etkileri ve ilgili alanlardaki yansımaları hakkında sunumu

6.- UNFPA Program Koordinatörü Aysel Yüksel'in, dünyada uygulanan birtakım nüfus politikaları ve sonuçları hakkında sunumu

7.- UNFPA Türkiye Temsilci Yardımcısı Zeynep Başarankut Kan'ın, demografik dönüşümün getirdiği risklerle başa çıkabilmek ve fırsatları değerlendirmek için Komisyonla yürütülebilecek çalışmalar ve diğer bakanlıklarla yürütmeyi planladıkları projeler hakkında sunumu

IV.- İHTİSAS KOMİSYONLARI

A) GÖRÜŞMELER

1.- UNFPA temsilcilerinin yaptıkları sunumlara ilişkin görüşme

KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ KOMİSYONU

5'inci Toplantı

23 Mayıs 2024 Perşembe

I.- GÖRÜŞÜLEN KONULAR

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK) saat 14.22'de açıldı.

Komisyon Başkanı Çiğdem Erdoğan, KEFEK'in kuruluş kanuna, kanun gereği yükümlölüklerine, kadın-erkek fırsat eşitliği politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında demografik yapının ve demografik verilerin gözetilmesinin önemine, Komisyonun bugünkü gündemine ve katılımcılara "Hoş geldiniz." dediğine ilişkin açıklama yaptı.

UNFPA Türkiye Temsilci Yardımcısı Zeynep Başarankut Kan tarafından,

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Türkiye'de yürüttükleri programlar, bu programlardaki ortakları ve planladıkları çalışmalar,

Demografik dönüşümün getirdiği risklerle başa çıkabilmek ve fırsatları değerlendirmek için Komisyonla yürütülebilecek çalışmalar ve diğerk bakanlıklarla yürütmeyi planladıkları projeler;

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. İsmet Koç tarafından,

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsünün kuruluş amaçları,

Türkiye'deki demografik değişim süreci ve demografik dönüşümün getirdiği bazı riskler ve fırsatlar;

UNFPA Program Koordinatörü Aysel Yüksel tarafından,

Dünyadaki demografik değişim süreci ve bu değişimin temel dinamikleri,

Dünyada uygulanan birtakım nüfus politikaları ve sonuçları;

UNFPA Program Koordinatörü Gökhan Yıldırımkaaya tarafından, Türkiye'deki demografik dönüşümün sosyal ve ekonomik etkileri ve ilgili alanlardaki yansımaları,

Hakkında sunum yapıldı.

UNFPA temsilcilerinin yaptıkları sunumlara ilişkin görüşme yapıldı.

Komisyon gündeminde görüşülecek başka konu bulunmadığından, toplantıya saat 15.50'de son verildi.

23 Mayıs 2024 Perşembe

BİRİNCİ OTURUM

Açılma Saati: 14.22

BAŞKAN: Çiğdem ERDOĞAN (Sakarya)

BAŞKAN VEKİLİ: Gamze TAŞCIER (Ankara)

BAŞKAN VEKİLİ: Tuba VURAL ÇOKAL (Antalya)

SÖZCÜ: Pelin YILIK (Çankırı)

KÂTİP: Adalet KAYA (Diyarbakır)

BAŞKAN ÇİĞDEM ERDOĞAN – Komisyonumuzun değerli üyeleri, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonunun kıymetli temsilcileri, değerli basın mensupları; toplantı yeter sayımız vardır.

28’inci Yasama Dönemi İkinci Yasama Yılı 5’inci Toplantımızı açıyorum. Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Komisyon toplantımıza hoş geldiniz.

II.- OTURUM BAŞKANLARININ KONUŞMALARI

1.- Komisyon Başkanı Çiğdem Erdoğan’ın, KEFEK’in kuruluş kanuna, kanun gereği yükümlülüklerine, kadın-erkek fırsat eşitliği politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında demografik yapının ve demografik verilerin gözetilmesinin önemine, Komisyonun bugünkü gündemine ve katılımcılara “Hoş geldiniz.” dediğine ilişkin açıklaması

BAŞKAN ÇİĞDEM ERDOĞAN – Değerli üyelerimiz, değerli katılımcılar; hepinizin bildiği üzere Komisyonumuz Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altında kanunla kurulmuş özellikli bir komisyondur. Komisyon kuruluş kanunumuz bizleri kadın alanında gerek ülkemizde gerekse dünyadaki gelişmeleri izlemekle yükümlü kılmıştır. Sosyal ve ekonomik gelişmelerin etkisiyle hem ülkemizde hem de dünyada büyük bir demografik dönüşüm yaşanmaktadır. Bu çerçevede, kadın politikalarının şekillenmesinde, kadın-erkek fırsat eşitliği politikalarının uygulanmasında Türkiye’nin demografik yapısı ve bu alanda yaşanan gelişim ve dönüşümlerin son derece önemli olduğunu düşünüyoruz. Ülke genelinde yerelde ve merkezde kadın alanında politika üretirken, plan ve programlar yaparken demografik verilerinin gözetilmesini somut ve uygulanabilir çözümlerin geliştirilmesi adına hayati öneme sahip olduğunun da farkındayız. Nitekim, son yıllarda Türkiye’de de doğum oranlarında dikkat çekici bir düşüş yaşanıyor, bunu da yakinen takip ediyoruz. Her alanda olduğu gibi nüfus politikaları alanında da uluslararası kuruluşlarla birlikte çalışmayı, onların katkılarını almayı önemsiyoruz. Bu itibarla, bugünkü toplantımızda Birleşmiş Milletler Nüfus Fonunun kıymetli temsilcileri bizlerin misafirleri olacak. Kendilerinin demografik yapı ve nüfus politikaları alanında çok önemli çalışmalar yaptıklarını biliyoruz. Kamuoyunun, Meclisimizin ve milletvekillerimizin bu alanda bilgilendirilmesini de çok değerli buluyoruz. Ülkemizin demografik yapısı, alınması gereken önlemler, Avrupa ve dünyadaki demografik durum, tehlikeler, tedbirler Komisyon olarak bizlerin doğrudan çalışma alanına girmektedir. Bu sebeple bugün yapılacak olan sunumu ve toplantıyı çok önemsedığımızı ifade etmek istiyorum.

Bugün toplantımıza Birleşmiş Milletler Nüfus Fonundan Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu Türkiye Temsilci Yardımcısı Sayın Zeynep Başarankut Kan Hanımefendi, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu Ortağı Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Müdürü Sayın Profesör Doktor İsmet Koç, Birleşmiş

Milletler Nüfus Fonu Program Koordinatörlerimiz Sayın Doktor Gökhan Yıldırımkaaya ve Sayın Aysel Yüksel ile Kadın Portföyü Sorumlusu Sayın Yasemin Akis Kalaylıoğlu katılıyorlar; tekrar hoş geldiniz demek istiyorum. Davetimize iştirak ettikleri için sayın konuklarımıza şükranlarımızı bildiriyorum.

Buyurun Sayın Kan, söz ilk olarak sizde.

III. – SUNUMLAR

1.- UNFPA Türkiye Temsilci Yardımcısı Zeynep Başarankut Kan'ın, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Türkiye'de yürüttükleri programlar, bu programlardaki ortakları ve planladıkları çalışmalar hakkında sunumu

UNFPA TÜRKİYE TEMSİLCİ YARDIMCISI ZEYNEP BAŞARANKUT KAN – Sayın Başkanım, Sayın vekillerim; özellikle bu davet için çok teşekkür ederiz.

Geçen hafta Sayın Başkanımız bunu teklif ettiğinde dedik ki: “Tabii ki, hemen, ilk fırsatta size teknik bir değerlendirme yapalım, umarım bunun ötesinde de devamı gelecek şekilde.”

Burada bir sürü başlıktan bahsedeceğiz, her biri için aslında ayrı bir seans yapılabilir. Sorularınızı alacağız, devamını arzu ederseniz yine daha detaylı olarak konuşabiliriz. Mariam Hanım'ın da bahsettiği gibi dönüşüm doğurganlıkla, ölümlerle, göçle çok fazla ilişkisi olan bir şey; her biriyle ilgili tekrar tekrar görüşmeler yapabiliriz.

Ben size hızlıca sunumumuzdan bahsetmek isterim. Çok genel “Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu” “Biz neden demografi alanında çalışıyoruz?” onlardan bahsedeceğiz. Daha sonra, biraz önce Başkanımızın da söylediği gibi “Küresel ve bölgesel eğilimler nelerdir?” “Türkiye'nin demografik dönüşüm süreci.” -demografik dönüşüm sürecinin tabii birçok sektör üstüne etkisi var, onlardan bahsedeceğiz- “Dünyadaki nüfus politikaları nasıl, ne tür sonuçlar getiriyor ve olası adımlar, ortaklıklar.” yine çok genel anlamda bunları tartıştığımız bir sunum olacak.

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, biliyorsunuz, bir sürü BM ajansı var, her birinin de belli ihtisaslaştığı konular var; bizim alanımız nüfus dinamikleri ve kalkınma. Bunun içerisinde de özellikle kadın ve üreme sağlığı, kadının güçlenmesi, kadına yönelik şiddet, genç ve ergen sağlığı ve ergenlerin güçlenmesi ve yine, insani yardım konularında çalışmak oluyor. Biraz önce de bahsedildi, 1969'dan beri faaliyette olan bir BM ajansı, 150'den fazla ülkede ülke programı veya ülke ofisi bulunuyor. 17 tane de ayrıca bölge ve alt bölge ofisi var, bir tanesi de İstanbul'da; Türkiye Hükümetinin şu anda ağırladığı Doğu Avrupa ve Orta Asya Bölge Ofisi. Türkiye'de de 53'üncü yılımızı siz ortaklarımızla birlikte kutluyoruz. Türkiye'de ise hâlihazırda 7'inci Ülke Programı'nı yürütüyoruz. 8'inci Ülke Programı için istişarelerimizi başlattık. Özellikle sürdürülebilir kalkınma amaçlı Türkiye'nin de altında imzacı olduğu sürdürülebilir kalkınma amaçları yine Birleşmiş Milletlerin Türkiye içerisinde Hükümetle birlikte karar verdiği kendi kalkınma amaçları ve elbette Türkiye'nin On İkinci Kalkınma Planı çerçevesinde yürütülen programlarımız var. Tekrar saymayacağım, küresel programlarımızla örtüşecek şekilde nüfus dinamikleri, kadın, gençler ve insani yardım alanında birçok çalışma yürütüyoruz. Özellikle gurur duyduğumuz bir konu genel olarak “kadın, gençler” diye geçiyoruz ama aslında bunun çok alt kırılımları var. “Kadın ve kız çocukları” dediğimizde şiddet riski altında olan, şiddete maruz kalmış olanlar; “genç ve ergenler” dediğimizde ne istihdamda ne eğitimde olan gençler gibi; “mobil gruplar” bunlar içerisinde mülteciler, mevsimlik tarım işçileri gibi, romanlar gibi gruplar. Yine, HIV riski altında yaşayan gruplar, engelli ve yaşlı gibi bunların her biri için özel programlarımız oldu, bir kısmı hâlâ devam ediyor. Yine çok genel bir fikir vermesi adına Türkiye'nin birçok bölgesinde, özellikle insani

yardım ve deprem -maalesef- çalışmalarımız çerçevesinde kamu kurumlarıyla mutabakatların altında birçok hizmet birimi de kurma faaliyetlerimiz oldu. Bunlarda koruma, sağlık, eğitim alanında hizmetler verdik iş birliği içerisinde.

Ortaklarımızdan hızlıca bahsedeceğim. Kamu kurumları tabii ki Dış İşleri, Strateji Bütçe Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, TÜRKSTAT gibi kurumlarla birlikte mutabakatlar çerçevesinde çalışıyoruz. Birçok üniversite ve uzmanlarla birlikte yine yürüttüğümüz programlar var. En kıymetlisi özellikle nüfus demografi alanında Hacettepe Üniversitesiyle yakın çalışıyoruz. Tabii ki uzman, STK ve meslek örgütleri, yine özel sektör; bu da çok gurur duyduğumuz iş dünyasında kadına yönelik şiddete karşı projemizde 113 tane büyük şirketle Türkiye’de, TÜSİAD ve Sabancı Üniversitesiyle birlikte yürüttüğümüz bir kadın programımız da var.

Şimdi, biraz önce de bahsettim, 8’inci Ülke Programı’mızı yavaş yavaş şekillendiriyoruz. 2026-2030’da yürütülecek küresel stratejimiz elbette yol göstermekle birlikte uzmanlık alanlarımızda yine kalkınma stratejisi ve sektörel çerçeveleri, Türkiye’nin belirttiği çerçeveler, yine aileyle ilgili çıkan son politikaları da, belgeyi de dikkate alarak çalışmalarımızı şekillendireceğiz. Temel olarak birazdan bahsedeceğimiz demografik dönüşümü biz özellikle ülkemizde aile, kadın, gençler ve kırılgan gruplar ekseninde nasıl sağlık, koruma ve eğitim alanlarında yatırım yaparak sosyoekonomik kalkınmaya destek olabiliriz ve “demografik dayanıklılık” denilen süreci nasıl güçlendirebiliriz, o konuda çalışmaya devam ediyor olacağız.

Çok kısa bir ara verip Hacettepe Üniversitesinden de Nüfus Etütleri Enstitüsünü biliyorsunuz, çok kısa bir giriş alalım oradan da.

2.- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. İsmet Koç’un, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsünün kuruluş amaçları hakkında sunumu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ NÜFUS ETÜTLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ İSMET KOÇ – Çok teşekkür ederim.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü bildiğiniz gibi, aslında 1967 yılında Hacettepe Üniversitesiyle eşzamanlı olarak kurulmuş bir enstitü. Temelde de üç temel amacı var. Bunlardan biri, nüfus bilimi alanında yüksek lisans ve doktora eğitimi veriyoruz enstitüde. Bugüne kadar 71 doktora, 46’da yüksek lisans mezunu vermiş durumdayız.

İkinci temel amacı da nüfusa ilişkin konularda demografik, sosyal, ekonomik, kültürel, sağlık boyutlarını da içerecek şekilde araştırmalar yapmak ki hepinizin aşına olduğunu düşünüyorum Türkiye nüfus ve sağlık araştırmaları bizim marka değerimiz Nüfus Etütleri Enstitüsü olarak; 1968 yılından beri her beş yılda bir bu araştırmaları gerçekleştiriyoruz, sonuncusunu 2018 yılında gerçekleştirdik; 2023 yılında gerçekleşmesi planlanıyordu, depremler nedeniyle bu yıla ertelendi. Bu yıl hâlen Strateji ve Bütçe Başkanlığıyla görüşmeler devam ediyor bu araştırmanın yapılması için.

Üçüncü amacımız da nüfus alanında geliştirilen politikalara ve stratejilere veri temelli olarak katkıda bulunmak. Temel olarak enstitümüzün amaçları bunlardır.

UNFPA TÜRKİYE TEMSİLCİ YARDIMCISI ZEYNEP BAŞARANKUT KAN – Tamam.

Çok teşekkürler.

Şimdi, ben sözü Aysel Hanım’a veriyorum.

3.- UNFPA Program Koordinatörü Aysel Yüksel’in, dünyadaki demografik değişim süreci ve bu değişimin temel dinamikleri hakkında sunumu

UNFPA PROGRAM KOORDİNATÖRÜ AYSEL YÜKSEL – Merhabalar.

Çok kısa bir şekilde, az önce Sayın Başkanın da zikretmiş olduğu gibi dünyada da bir değişim var. Bu, değişimin temel dinamikleri ne aşamada ve her yerde aynı mı? Çok kısaca üzerinden geçmek istiyoruz Türkiye’deki dönüşüme de geçmeden önce açıkçası.

Evet, dünyada da genel bir trend olarak doğurganlığın düştüğünü ve insanların yavaş yavaş yaş paterninin yaşlanmaya doğru evrildiğini görebiliyoruz. Bu grafik çok temel bir grafik, aslında, buna geçmeden önce çok kısa bir şekilde hepimiz belki aşına değildir ama çoğumuzun olduğunu varsayıyoruz. “Demografik Dönüşüm Teorisi” dediğimiz şeyden kısaca bahsetmek istiyorum: Bir nüfusun büyüklüğünü belirleyen 2 tane temel aktörümüz var; birine doğurganlık, diğerine ölümlülük diyoruz zaten. Göçün, herkes için farklı bir paydada kaldığını varsayarak. Doğurganlık ve ölümlülüğün kendi içerisindeki hareketliliği aslında nüfusun büyüklüğünü ve yaş yapısını belirleyen bir şey. Normalde uzun bir zaman öncesinden alarak geldiğimiz zaman, ilk başta nüfusun her ikisinin de hem doğurganlığının çok yüksek hem de ölümlülüğün çok yüksek olduğu dönemler vardı, ikisi de çok başattı. Sağlık koşullarının iyi olmaması bunun çok büyük bir etkisiydi, zaten doğurganlık da çok yüksekti ama nüfusun büyüklüğü açıkçası bu paterni bir miktar normal seyrinde ilerliyordu. Sonra sanayileşmeyle beraber teknolojinin gelişmesi, sağlık koşullarının iyileşmesiyle beraber ölümlülük düşmeye başladı ama doğurganlık o hızla yetişememişti. Hâliyle ne oldu? Ölümlülüğün azaldığı, doğurganlığın hâlâ yüksek olduğu dönemde nüfusumuz -bütün dünyanın aslında hemen hemen böyledir- aslında belli bir büyüklüğün üzerine çıkmaya başladı. O nüfusun artış eğrisinin böyle hızlanarak yükseldiği bir dönemden geçtik. Sonra, zaman içerisinde koşullar değişti, ülkelerin yapıları değişti, insanların tercihleri değişti, doğurganlık da düşmeye başladı. Bu sefer ölümlülük ve doğurganlık bir yerden sonra birbiri yakalamaya başladı ve aslında şu anki koşula yavaş yavaş gelmeye başladık. Hâliyle ölümlülüğün azaldığı, doğurganlığın da azaldığı bir dönemde artık nüfusun artış hızı bir miktar yavaş yavaş azalmaya başladı. Dünya da bütün ülkeler bu paterni neredeyse devam ettiriyorlar, farklı zamanlarda, farklı zaman aralıklarında olmakla beraber üç aşağı beş yukarı, hepimiz önce yükselen bir nüfus, sonra azalan bir nüfusa doğru ilerliyoruz şu aşamada. Bu, en son yapılan, Birleşmiş Milletlerin yaptığı en son nüfus projeksiyonuna göre dünyanın gidişatını gösteren aslında bir durumumuz var. Gördüğümüz üzere, artış hızı zaman içerisinde 1950’den beri yavaş yavaş düşmeye başladı, 2022 yılında 8 milyar olarak hesaplandı dünyanın nüfusu şu aşamada, 2080’e kadar bu oran artmaya devam edecek, yaklaşık 2080 döneminde 10 milyara eriştikten sonra şu anki hesaplamalar üzerinden o 2080’e eriştiğimiz zamanki 10 milyarın da böyle yaklaşık bir yüz sene falan devam etmesi bekleniyor. Şimdi, diyoruz ki doğurganlığımız azalıyor fakat hâlâ büyümeye devam ediyoruz. Bunun arkasındaki sebep, aslında doğurganlığın yüksek olduğu dönemlerden getirdiğimiz genç; hâlâ nüfusun en azından böyle orta yaş grubundaki insanların sayısının fazla olmasından kaynaklanan bir momentum var, hâlâ aslında nüfusumuz büyük, nüfusun azalmaya başlaması için biraz daha zamana ihtiyacı var; bütün dünya için söylüyorum bunu. Bir anda doğurganlık azaldığında hemen nüfus düşmeye başlamıyor çünkü arkadan getirdiğimiz, hâlihazırda doğmuş, büyümüş, yaşayan insanlar var. O yüzden, bir miktar daha devam edecek artış hızı ve dünyanın bu hızla 2080’de erişmesi, ondan sonra bir miktar stabil kalması şu anki projeksiyonlardaki öngörülen şey. Aslında, Türkiye’ye benziyormuş gibi düşünün, hemen hemen aynı fakat dünyanın çok büyük bir kısmında hâlâ doğurganlığın yüksek olduğu ülkelerin olduğu var sayıldığında bu biraz daha geç ilerleyecek; dünyanın genel gidişatının böyle olduğunu düşünüyoruz.

Tabii, bu ülke grupları arasında nüfusun dağılımı da bölgeler arasında aynı şekilde ilerlemiyor. Aşağıda görebiliyorsunuz mesela, Kuzey Afrika, Batı Asya; bunların toplam nüfusu da bir yerden sonra artık yavaş yavaş düşmeye, durmaya başlıyor. Orta ve Güney Asya, hatta Doğu ve Güneydoğu Asya’nın da 2060’dan sonra yavaş yavaş nüfusunun artık düşmeye başlaması bekleniyor. Ülkeler arasında aynı

değiliz, neredeyse dünyanın nüfusunun büyük bir kısmının hâlâ artıyor olmasını sağlayan grup aslında Sahra Altı Afrika'dan geliyor yani gruplar arasında bir değişim var ama hepsi bir yerden sonra aynı yere doğru evriliyor.

Kaba doğum ve kaba ölüm hızları bütün dünyayı beraber karşılaştırabilmek için, hepsinin aynı anda kullanabildiğimiz temel göstergelerimizden bir tanesi. Sol tarafta dünyanın kendi gidişatını görüyorsunuz, yaklaşık 2075'te, hemen arkasından birbirine artık yakalamaya başlıyor doğum ve ölüm; nüfus başına düşen “kaba doğum” ve “kaba ölüm hızı” dediğimiz. Bin nüfusa düşen doğum ve bin nüfusa düşen ölüm sayılarıdır aslında bunlar birbirini bir yerden sonra yakalıyor aynı şekilde fakat yukarıda görebildiğiniz üzere gelişmiş bölgeler ve az gelişmiş bölgeler arasındaki fark hâlâ devam ediyor. Az gelişmiş dediğimiz bölgelerde hâlâ doğum oranları diğerlerine göre yüksek, ölüm oranlarında bir miktar artış var. Bu taraftaki artıştan kaynaklanan şey de aslında gelişmiş ülkelerin belli bir yaş yapısına ulaştıktan sonra yaşlı nüfuslarının da fazla olmasından kaynaklı ortalama nüfus başına düşen ölüm sayılarının da bir yerden sonra hafifçe tekrar yükselmeye başladığını görebilirsiniz yani ilerledik fakat yaşlı yapımız çok çok artan ülkelerde bir yerden sonra ölümlülük tekrardan ortalamada kişi başına 10 bin kişiye düşen ortalama tekrar biraz yükselmeye başlıyor.

“Hayatta kalma beklentisi” dediğimiz şey de şu: Bir kişi doğduğunda o anki hesaplamalar üzerinden önündeki dönemdeki bütün riskleri tamamladığı varsayımıyla işte, buna ilk 5 yaş içerisinde ölme oranlarını falan da hesaplıyorsanız, hayatta kalabileceğini tahmin ettiğimiz süre içindir. Bu, giderek bütün dünya da ülkemizde de aynı şekilde artmaya devam ediyor. Burada Avrupa ve dünya arasındaki farkı göstermek için gösterdim. Gelişmiş ülkelerde “doğuşta hayatta kalma beklentisi” dediğimiz, hatta tam karşılığını vermese de aslında “ortalama ömür” dediğimiz şeyin aslında giderek arttığını görebilirsiniz fakat dünya ile gelişmiş ülke arasında hâlâ ciddi bir farklılık da var.

Bu “yaş yapısı” dediğimiz nüfus piramidinde de en altta sıfır yaş, en yukarıda 100 yaş gibi düşünün, aşağıdan yukarıya doğru, toplam nüfusun içerisindeki o yaş grubunun payını gösteren bir grafikdir. Dünyanın veya herhangi bir nüfus grubunun yaş yapısını buradan çok rahat bir şekilde anlayabiliriz. Orta tarafta dediğimiz hâlâ doğumların çok yüksek fakat ölümlerin de aynı şekilde yüksek olduğu tam adı üzerinde bir piramit varken burası Afrika bölgesinin piramididir; sol taraf dünyanıdır, dünyada gördüğünüz üzere artık yavaş yavaş doğurganlık da belli bir seviyeye geldi, şu anda yaklaşık 2,4'tür dünyanın ortalama doğurganlık seviyesi. Artık yavaş yavaş ilerlediği, yavaş yavaş durmaya başladığı, nüfusun artık piramitten hafifçe dikdörtgene döndüğü bir şeyi göstermektedir. En sol taraftaki dünya, orta Afrika, örnek göstermek için de sağ tarafta da Avrupa'yı görüyorsunuz. Avrupa'da da mesela aşağıdan hafif daralmaya başladı; bunun sebebi doğurganlığın düşmesidir. Bu zaman içerisinde ilerledikçe elli-altmış yıl sonra eğer bir değişim olmazsa nüfus piramidinde en aşağıdaki “0-5 yaş grubu dediğimiz şey aslında yukarıya göre hafif dikdörtgenleşmeye başlayacak yani aslında bir şey değişmezse hep aynı doğurganlık oranını tuttuğunuz zaman 0-5 yaş on sene sonra olacak 15 yaş, 25 yaş diye devam edin, dümdüz yukarı çıkmaya başlayacak. Artık piramitten dikdörtgene dönüyor yaşlanan nüfuslar.

BAŞKAN ÇİĞDEM ERDOĞAN – İdealize hâli piramit.

UNFPA PROGRAM KOORDİNATÖRÜ AYSEL YÜKSEL – Başlangıcı öyleydi. Bu teori ilk ortalamaya geliştirildiğinde doğurganlığın hâlâ yüksek, ölümlülük daha da yüksek olduğu yani alttan gelen nüfusun çok olduğu fakat zaman içerisinde ölere azaldığı şeydi. Aslında ideali, ideal de diyemiyoruz ama o anki durumu gösteren kısım bir piramitti ama artık neredeyse bütün gelişmiş ülkeler hafif dikdörtgenimsi bir hâle dönüştüler. Mesela burada, aradaki bazı kırımlar bazı bölgelerde göreceksiniz, bazı içeri girmeler var. Anlık doğurganlık düşüşü anlık dışarıya verilmiş olan göçleri de

gösteren bir şeydir. Bazı ülkelerde yaş yapısında değişimler, cinsiyet yapısında değişimler varsa mesela bazı ülkelerde örnekleri görülebilir, bu kadın-erkek şu anda sağ-sol; böyle araya hafif girmiş yerler görebilirsiniz, onların sebebi de o yaş grubundaki insanlara bir şey olmuşu hissettirir.

ŞEBNEM BURSALI (İzmir) – Hocam, pandemi döneminde nasıl bir değişim oldu?

UNFPA PROGRAM KOORDİNATÖRÜ AYSEL YÜKSEL – Pandemi... Yapılan analizlerin daha sonuçları tam çıkmamış olmakla beraber, etkilediği yaş grupları aslında biraz daha üst yaş grupları. Yani bir kırıma uğrattıysa yukarıdan zaten daralmaya başlamış olması lazım.

ŞEBNEM BURSALI (İzmir) – Doğurganlık azaldı mı çoğaldı mı yani?

UNFPA PROGRAM KOORDİNATÖRÜ AYSEL YÜKSEL – Onu anlayabilmek için biraz zamana ihtiyacımız var çünkü -sonra İsmet Hoca da büyük ihtimal detaylı bir şekilde anlatacak- anlık doğurganlık bazen ertelenebiliyor yani siz normalde kafanızda düşündüğünüz, yapmayı planladığınız çocuk sayısı 2'ye pandemi gibi riskli bir dönemde bunu ertelemiş olabilirsiniz. O düşüşün gerçekçi bir düşüş olup olmadığını biraz daha üzerinden zaman geçtikten sonra analiz etmek gerekiyor.

Doğurganlık da aynı şekilde, bölgeler arasında ciddi farklılığı olan bir konu. İşte, gelişmiş ülkelerde bu doğurganlığın oldukça düştüğünü görüyorsunuz, yüksek gelirli ülkelerde de oldukça düşüş olduğunu görüyorsunuz, neredeyse stabil bir hâlde; şu an dünya mesele hâlâ düşmeye devam ederken soldan bu tarafa doğru geliyor, yüksek gelirli ülkeler aslında dünyanın ulaştığı yere çok çok daha uzun bir zaman önce ulaştılar doğurganlık düşüşünde.

Diğer bir önemli konumuz, tabii ki bu doğurganlık düşüşünden çok bahsediyoruz ama aynı zamanda ülkelerin doğurganlığından dolayı nüfusunun daralması karşılığında bir de yaşlanma sorunu yani yaşlı nüfusu; sorunu yanlış bir kelime.

UNFPA TÜRKİYE TEMSİLCİ YARDIMCISI ZEYNEP BAŞARANKUT KAN – Evet, onu demeyelim.

UNFPA PROGRAM KOORDİNATÖRÜ AYSEL YÜKSEL – Açıkçası yanlış oluyor. Yaşlanmayla ilgili nüfusunun belli bir miktarının 60 yaş üzeri, 65 yaş üzeri olan bir nüfusa doğru evrilme şeyi de var. Şu anda hâlâ Avrupa bölgesi içerisinde Türkiye 60 yaş üstü nüfusun oranına bakıldığında en genç olanlardan bir tanesi.

BAŞKAN ÇİĞDEM ERDOĞAN – Yaşlı nüfusla birlikte gelen sorunlar.

UNFPA TÜRKİYE TEMSİLCİ YARDIMCISI ZEYNEP BAŞARANKUT KAN – İhtiyaçlar.

UNFPA PROGRAM KOORDİNATÖRÜ AYSEL YÜKSEL – Evet, arkasından gelen yeni durumlar oluşabiliyor, ihtiyaçlar olabiliyor; ona hazırlıklı olmak gerekiyor. Bu hızı, temel olarak hepsi aynı trendde ilerlemiş olmakla beraber en temel durum şu: Bütün ülkeler, bu nüfusun yaşlanmasına ilişkin trendi takip ediyorlar fakat bazıları bunu çok hızlı yakaladı yani Kıta Avrupası'nda insanlar belirli bir refah seviyesine ulaştıktan, belli bir gelir seviyesine ulaştıktan, bir varlık biriktirdikten sonra yaşlanmaya başladılar. Hâliyle, yaşlanmayla ortaya çıkacak sorunları, sorun da demeyelim de durumları en azından “absorbe” edebilecek, bununla baş edebilecek, uğraşabilecek kadar hem zamanları hem de varlıkları vardı neredeyse yüz elli-iki yüz yılda tamamlayan ülkelerin ama bizim gibi, bize benzeyen, hatta bizden daha hızlı bir şekilde ilerlemeye devam eden ülkeler var, böyle elli yıl gibi daha kısa bir aralıkta o yaş yapısına ulaşan ülkeler var. Yani aslında burada sorun yaşlanmaktan kaynaklanan bir sorun değil, ülkenin buna hazırlıklı olup olmamasından kaynaklanan bir duruma evriliyor.

Üçüncü başlığımız, bahsettiğimiz, göçmenler ya da göçmenlik ya da göçle ilgili durumunlar. Doğurganlık, ölümlülük, bir nüfusu değiştiren üçüncü şey de göç. 1970’te ilk defa yapılmış bu araştırma, Birleşmiş Milletlerin yaptığı araştırmada görebildiğiniz üzere 70’ten 2020’ye kadar şöyle bir bu göçmenler, sığınmacılar değil, bir şekilde gitmiş, yerleşmiş, izin süreçlerine tabi olmuş ya da süreçleri tamamlayabilmiş olanlar için geçerli. 1970’de yaklaşık 85 milyon civarında olduğu var sayılan göçmenler şu anda 2022 rakamlarına göre 280 milyon yani ülkelerin çok büyük bir kısmında aslında göçmenlik bilinen, görülen, karşılaşılan şeylerden bir tanesi hâline geliyor zaman içerisinde. Dünyada çok göç alan ülkeler var, hiç göçle işi olmamış ama dışarıya sürekli göç veren ülkeler de var yani bu mobilite aslında nüfusun sayısının göç, doğum ve ölümden ari bir şekilde farklı bir alanda artması ya da azalmasına sebep olabilen üçüncü bir başlık hâline gelmeye başlıyor, çoğu ülkelerin böyle bir şeyi var. Göç verdiğiniz zaman dışarıya bundan elde edilen büyük bir “işçi gelirleri” dediğimiz bir kısım var, eskiden ilk Türkler Almanya’ya gittiğinde geriye dönüşleri Merkez Bankası üzerinden sayılırdı. Şimdi, bazı ülkelere bakıyoruz; mesela, dün en son kontrol ettiğim listenin içerisinde Tacikistan’ın toplam kendi gayri safi milli hasılasının yüzde 50’sinin yurt dışına göndermiş olduğu Tacik vatandaşların geriye gönderdiği kaynaklardan olduğu açıklanmış; yani bazı ülkelerin gerçekten çok ciddi anlamda bir gelir kaynağı olabiliyor. Doğu Avrupa bölgesi için özellikle bağımsızlığını ilan ettikten sonra hem Kıta Avrupasına hem de dışarıya çok fazla göç olduğunu biliyoruz. Bazı ülkelerin mesela, biz hani, burada doğurganlık ve ölümlülük üzerinden yaptığımız tartışmaların bir kısmını onlar bir de üçüncü bileşen olarak dışarıya gönderdikleri göç meselesi üzerinden tartışıyorlar. Nüfuslarındaki çok ciddi azalma, neredeyse yani nüfus artış hızının sıfıra kadar yaklaşmış olmasının bir sebebi; bir, içeride doğum yapabilecek yaşta zaten kimse kalmamış olması, gençlerin çok büyük bir miktarını dışarıya kaybetmiş olması, onların bir şekilde hiç geriye gelmemesi yani küçük çocuklar ve yaşlı insanların olduğu bir ülkeye dönüşmüş olan Kıta Avrupası ülkeleri var şu anda, özellikle Doğu bloku gruplarında, Ermenistan mesela. Bu da onlar için artık yeni bir tartışma alanı hâline geliyor, bazen ülke gruplarıyla karşılıklı yaptığımız tartışmalarda şeyi fark edebiliyoruz, hani, Türkiye’nin gündemi evet, farklı, onların gündeminde bir de ayrıca dışarıya gönderdikleri göçle ilgili bir sıkıntı var. Şu anda bizim rakamlarımız çok minik, toplam nüfus içerisindeki şeyleri çok yüksek olmamakla beraber maalesef son beş altı yıldır TÜİK’in açıkladığı rakamlarda da bir artış trendi var. Şu anda küçük, hani bir aciliyeti varmış gibi gözükmemekle beraber bu artış hızı açıkçası üzerinde biraz incelenmesi, düşünülmesi gereken şey yani içeriden verdiğimiz dış göç. 2013 döneminde ki önceki kalkınma planında normalde bu paternde bir sıkıntı olabileceği düşünüldüğü için buna ilişkin yapılmış bir eylem planı, hazırlanmış bir eylem planı vardı normalde beyin göçünün engellenmesine ilişkin ama büyük bir ihtimalle ihtiyacı belki önümüzdeki dönemlerde maalesef daha çok karşılaştığımız bir konuda olacak. Yani bizim için şu anda bir gündem değil ama bölge ülkelerinde, etrafımızdaki ülkelere olduğunu bilmek de açıkçası böyle çok büyük bir soruna da ön almak için belki de önemli bir tartışma alanı olacaktır.

Kentleşmeyle ilgili 2 tane küçük grafik göstermek istiyorum; 2018 ve 2030. Bu, dünyada aynı zamanda; nüfusumuzun arttığı, azaldığı başka bir tartışma konusu fakat bu nüfusun içerideki hareketliliğine ilişkin de bir değişiklik var. Dünyada gerçekten kentleşme, merkezlere birleşme, merkeze toplanmayla ilgili çok yapısal bir sorun var yani özellikle bu iklim değişikliğinin önümüzdeki dönemde etkilerinden bir tanesinin insanların tarım alanlarının, yaşayacak alanlarının ortadan kalkması ya da bununla ilgili sıkıntı yaşadıkten sonra tekrardan kente doğru göçün belki bazı ülkelerde özellikle bir tık daha hızlanacağına ilişkin endişeler de var. Bize özel değil, bizdeki kentleşmeyi de zaten son dönemde hepimiz çok net bir şekilde görebiliyoruz; son elli altmış yıldaki şeyi ama bu aslında dünyada da böyle, aynı şekilde ilerleyen bir paternimiz var.

Bu da 2030, çok bir şey anlaşılmıyor ama devamı var.

Kısaca, bize benzer özellikler gösteren ülkelerle hem gelir yapısı hem bulunduğu bölge itibarıyla doğurganlığımızda azalma var, ölümlülük yapısında iyileşecek şekilde bir yapı görüyoruz. Göçle ilgili sıkıntı yaşayan ülkeler var.

Bu paternin aynısını şimdi Türkiye’de de gördüğümüz kısımları İsmet Hoca anlatacak.

4.- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. İsmet Koç’un, Türkiye’deki demografik değişim süreci ve demografik dönüşümün getirdiği bazı riskler ve fırsatlar hakkında sunumu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ NÜFUS ETÜTLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ İSMET KOÇ – Çok teşekkür ediyorum.

Ben de Aysel Hanım’ın bıraktığı yerden -Aysel Hanım dünyada ülkeler portresini çizdi- Türkiye’de neler oluyor demografik olarak, onları size aktarmak istiyorum.

İlk olarak, ekranda gördüğünüz gibi, aslında aşına olduğunuz rakamlar ama biraz nüfus bilimci gözüyle bu rakamları yorumlayarak sizlere aktarmaya çalışacağım.

Şimdi, en son tabii, bizi en çok şaşırtan şey 2023 ADNKS sonuçlarında nüfus artış hızımızın binde 1,1 olarak açıklanması oldu. Bu gerçekten çok önemli bir düşme yani bir yıl içinde meydana gelebilecek çok ciddi bir düşme. Dünyada ender görülen bir şey binde 7,1’den binde 1,1’e gerilemesi. Tabii, bunun altında yatan çeşitli nedenler var. Türkiye’de ikamet edip yurt dışına çıkan bir nüfus grubu var, doğum hızlarının çok ciddi şekilde düşmesi var. Farklı faktörler burada tabii ki rol oynuyor ama gördüğünüz gibi nüfusumuz 85,4 milyon civarında ve bugünkü doğurganlık eğilimleri böyle devam ettiği sürece nüfusumuzun 2040-2050 yılında 92 milyon civarında kalacağı, 94 milyona ulaşp orada durağan bir yapıya kavuşacağını öngörüyoruz yapılan projeksiyonlarda ama bu projeksiyonlar TÜİK’in yaptığı projeksiyonlar değil çünkü TÜİK 2,1 civarında bir doğurganlık hızı tahminiyle en son projeksiyon yapmıştı. Orada nüfusumuz 100 milyonun üzerine çıkıyordu ama bizim enstitüde yaptığımız çok yeni projeksiyonlar 94 milyon civarında nüfusumuzun bugünkü doğurganlık örüntüsüyle devam etmemiz durumunda durağanlaşacağını ve o noktadan bir süre sonra da nüfusumuzun yavaş yavaş azalmaya başlayacağını gösteriyor doğurganlık eğilimimiz bu şekilde devam ederse.

Tabii, “doğurganlık eğilimimiz” dediğimizde hemen “Tarihsel olarak Türkiye’de doğurganlık nasıl değişti?” sorusu geliyor aklımıza. Ekranda da gördüğünüz gibi, 1924 yılından başlayarak çeşitli demografik tahminlerde bulunmak mümkün belli dönemler için. Türkiye’nin -biraz önce Aysel Hanım’ın bahsettiği- demografik dönüşüm sürecini burada izlememiz pekâlâ mümkün. İşte erken dönem demografik dönüşüm döneminde doğurganlık hızımız, gördüğünüz gibi, 6 ile 7 arasında değişiyor. Sonra çok hızlı bir şekilde, 1970’li yıllara gelindiğinde bunun 5 civarına kadar düştüğünü görüyoruz. 2000’li yıllara geldiğimizde 2,5 civarına düştüğünü, 2017 döneminde, bakın, hâlen 2,1 seviyesindeyiz, ikame düzeyinin biraz daha üzerindeyiz, sınırdayız ama o tarihten sonra çok hızlı bir şekilde doğurganlığım Türkiye’de düşmeye başladığını, günümüzde ise en son, biliyorsunuz, 2023 ADNKS 1,51 olarak açıklandı. Kadın başına düşen doğum sayısı Türkiye’de şu anda 1,51; bu, birçok Avrupa ülkesinden daha düşük bir değer doğurganlık olarak. Bunun arkasında yatan çok sayıda faktör var. Onlardan sunumumun sonunda birazcık bahsetmeye çalışacağım.

Doğum sayısının azaldığını da buradan görebiliyoruz. Tabii, doğum hızı azaldıkça doğum sayısında da ciddi bir azalma meydana geliyor. Gördüğünüz gibi, en son 958 bine kadar düşmüş durumda doğum sayımız. 1 milyon 500 binden başlayan, 1 milyon 300 bin, 1 milyon 100 bin, 1 milyon ve şu anda 1 milyonun altında olan bir doğum sayımız var. Bu da oldukça dikkat çekici bir nokta olarak görülüyor. Tabii, Türkiye’de 1,51 doğurganlık hızı ama illere göre baktığımızda çok farklı doğurganlık hızları görebiliyoruz. Onun için de demograflar olarak biz genellikle Türkiye’nin demografik dönüşümünü

çok homojen bir şekilde yaşamadığını, heterojen bir şekilde yaşadığını söylüyoruz. Gerçekten de bölgeler bazında, iller bazında baktığımızda farklı doğurganlık dönüşümlerinin, farklı demografik dönüşümlerin Türkiye için geçerli olduğunu görebiliyoruz. 1,5'in altında olan illerimiz var çok sayıda ama 1,5'in üzerinde olan çok sayıda ilimiz yok. Belli bir bölgede lokalize olmuş durumda bu illerimiz. Bunu özellikle gündeme getirmek istiyorum.

AB ülkeleriyle karşılaştığımızda, gördüğünüz gibi -2022 yılı rakamları bunlar- o dönemde 1,63 Türkiye'deki toplam doğurganlık hızı. Avrupa Birliği ülkeleri içinde yine de yüksek doğurganlık seviyesinde sayılabilecek bir ülkeyiz ama 1,51'den baktığımızda da çok sayıda Avrupa ülkesinin gerisine düşmüş durumdayız doğurganlık hızı bağlamında. Bunu Aysel Hanım söyledi aslında, ben bir kez daha vurgulamak istiyorum: Batı Avrupa ülkeleri doğurganlık dönüşümlerini yaklaşık iki yüz yılda tamamladı yani 1750-1965 döneminde tamamladılar. Biz ise -ben ilk grafikte gösterdim- bunu elli altmış yıl içinde, çok kısa bir aralıkta tamamlıyoruz. Batı Avrupa ülkelerinin bir avantajı, onlar zenginleşerek doğurganlık dönüşümlerini yaşadılar, Türkiye'nin ise en önemli dezavantajımız -yine Aysel Hanım söyledi- henüz zenginleşmeden doğurganlık dönüşümünü tamamlaması ve yaşlanma sürecine girmesi. Bu farkı özellikle gündeme getirmek istiyorum.

Tabii, yaşa özel doğurganlık hızları da önemli; hangi yaş gruplarında doğurganlık düşüyor, bunu görmek için. Türkiye'de, gördüğünüz gibi, aslında çok uzun yıllar 20-24 yaş grubundaki kadınlar en yüksek doğurganlık hızına sahiplerdi ama günümüzde bu 25-29'a doğru kaymış durumda çünkü doğurganlıklar evlilik içinde artık erteleniyor yani doğurganlık, evlendikten on sekiz ay sonra genellikle çocuk sahibi olurdu kadınlar ama bugün artık yirmi dört aya, otuz altı aya doğru kaymaya başladı. Evlilikten sonraki yirmi dört ay ve otuz altı ayda daha yoğun olarak biz doğum görmeye başladık, daha önce bu on sekiz ay civarındaydı; bu da önemli bir farklılaşma.

Tabii, önemli bir nokta var: İdeal çocuk sayısı. Özellikle son yıllarda dikkat ederseniz... Biz Türkiye nüfus ve sağlık araştırmalarında soruyoruz bu soruyu. İdeal çocuk sayısı gerçekleşen çocuk sayısından daha yüksek Türkiye'de. Bu aslında şunu gösteriyor: Kadınlar aslında doğum yapmak istiyorlar ama doğum yapmaları önünde bazı engeller var. O engellerin ortadan kaldırılması durumunda aslında kadınlar doğum yapabilecek durumdadılar, bu da bizim için çok önemli. En son 2018'i görebiliyoruz çünkü 2023 Türkiye nüfus ve sağlık araştırmasını henüz gerçekleştiremedik. Sizlerin de katkısıyla bu araştırmayı 2024 yılında gerçekleştirmek istiyoruz ki Türkiye'nin gerçekten demografik manzarasını net bir şekilde ortaya koyabilelim.

Doğumda yaşam beklentisi dünyadaki eğilimle birlikte Türkiye'de de yükseliyor. En son rakamlar kadınlar için seksen bir yıl, erkekler için yetmiş yedi yıl olduğunu söylüyor yani bugün doğan bir çocuk, bebek -eğer bu ölümlü koşulları gerçek olursa ömrünün sonuna kadar- kadınların seksen bir yıl, erkeklerin de yetmiş yedi yıl yaşayacağını bize gösteriyor.

Yaş yapısı Türkiye'de değişiyor. Doğurganlığın azalmasıyla birlikte, dikkat ederseniz, 2060-2070-2080 için yaş yapısının giderek Batı Avrupa ülkelerine benzemeye başladığını görüyoruz. Yaşlanma sürecine paralel olarak doğurganlığın düşmesiyle birlikte çok ciddi olarak Türkiye'nin bir yaşlanma sürecine girdiğini görebiliyoruz. Bunu başka nerede görebiliriz? Ortanca yaşta görebiliriz. Evet, yaş piramitleri bu şekildeydi. Burada yaşlanma eğilimini net olarak görebiliyoruz. Ortanca yaşlara baktığımızdaysa yine hem kadınlarda hem erkeklerde Türkiye'deki ortanca yaşın yükseldiğini görüyoruz. Erkeklerde 31 yaş, kadınlarda ise yaklaşık 35 olduğunu görüyoruz ortanca yaşın. Türkiye toplamı içinde 33 yaş civarında bir ortanca yaşımız var. Aslında biliyorsunuz, demografide 29 yaşın üzerindeki yaş ortanca olarak ülkenin yaşlı olduğunu gösteriyor. Türkiye yaşlanma sürecine girmiş, şu anda da yaşlı bir ülke konumunda. Zaten bunu nereden anlıyorduk? 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus

içindeki oranı da yüzde 10'un üzerine çıkmış durumda Türkiye'de, 10,2 olmuş durumda dolayısıyla Türkiye artık uluslararası sınıflamalarda yaşlı nüfusa sahip bir ülke olarak sınıflandırılıyor; onu da vurgulayayım.

Son olarak, aslında 2 grafiğim daha var; bunlardan bir tanesi aile yapısının değişimi. Tabii, Türkiye'deki demografik değişim aile yapısının da ciddi şekilde değişmesine yol açıyor. Ekranda gördüğünüz gibi, çekirdek aile, klasik olarak anne, baba ve çocuklardan oluşan aile ya anne, baba ya da çocuklardan... Çocuklar da eklenebilir çekirdek aileye. Bu aile yapısının son yıllarda durağanlaştığını görüyoruz, yüzde 70'ler civarında durağanlaştığını görüyoruz. Geniş aile çok ciddi şekilde çözülmüş durumda, yüzde 8'e kadar gerilemiş durumda Türkiye'de. 2021 Türkiye Aile Yapısı Araştırması sonuçlarını en son veriyorum: Dağılmış ailede çok büyük, ciddi bir artış var; her 5 aileden 1 tanesinin dağılmış aile olduğunu görüyoruz. Bu da aslında yine aile politikaları açısından oldukça önemli bir nokta. Çekirdek ailenin durağanlaşması, geniş ailenin çözülmesi ama bunları dağılmış ailenin ikame etmesi şeklinde ortaya çıkıyor. Önemli bir şey üzerinde durmak istiyorum. Türkiye'de artık eskiden 3 çocuklu aileler çok yaygındı, artık 2 çocuklu aileler bile azalmaya başladı. 1 çocuk, 2 çocuk normu yerine yavaş yavaş Türkiye'de -doğurganlığın azalmasıyla birlikte- 1 çocuk normunun oturmaya başladığını görüyoruz, hatta bazı bölgelerimizde çocuksuzluğun da bir norm hâline dönüşmeye başladığını görüyoruz. Bu da yine aile politikaları açısından önemli bir konu. Bunu da gündeme getirmek istiyorum. İleriye dönük yaptığımız projeksiyonlarda 2053 yılında her 100 aileden 69'unun çekirdek, 28'inin dağılmış, 3'ünün de geniş aile olacağını tahmin ediyoruz. Bu yine bizim enstitümüzde yapılan demografik projeksiyonların sonuçları olarak ortaya çıktı.

Son olarak, demografik dönüşümün getirdiği bazı risklerden ve fırsatlardan bahsetmek istiyorum. Biliyorsunuz, bir demografik fırsat penceresi teorik yaklaşımı var. Ülkelerin henüz yaşlı nüfusta yüzde 15'e ulaşmamışken, çalışma çağı nüfusları da artma eğilimine devam ediyorken ülkelerin bir demografik fırsat penceresine girdikleri söyleniyor. Bu, Barlow ve arkadaşlarının uluslararası literatürde demografiye kazandırdıkları bir teorik çerçeve. Türkiye'nin 2005-2010 döneminde bu fırsat penceresine girdiğini biliyoruz yani demek ki üzerinden yaklaşık yirmi yıl civarında geçmiş, bir yirmi yılı daha var Türkiye'nin yani 2040-2045 döneminde bu pencerenin kapanması bekleniyor. Ne tür bir fırsat sunuyor bu? Çalışma çağı çok büyük olduğu için demografik dönüşüm sürecinde, eski doğurganlığı yüksek kuşakların doğurduğu çocukların tamamı iş gücüne dâhil oldular şu anda dolayısıyla çok yüksek bir çalışma çağı nüfusumuz var. Eğer biz bu çalışma çağı nüfusunu verimli alanlarda istihdam edebilirsek Türkiye ekonomisinin bu "Asya Kaplanları" dediğimiz ekonomiler gibi çok önemli bir sıçrama yapması mümkün. Dolayısıyla demografik dönüşüm bir yandan yaşlanma gibi, iş gücü arzının azalması gibi, iş gücü verimliliğinin düşmesi gibi tehditler getirirken, riskler getirirken bir yandan da aslında bize çok önemli bir fırsat sunuyor. Bu fırsatı çok iyi değerlendiren ülkeler, işte Singapur, Güney Kore, Malezya gibi ülkeler ekonomik olarak çok önemli sıçramalar gerçekleştirdiler. Türkiye hâlen pencerenin içinde, bu pencere kapanmadan eğer bu iş gücünü verimli alanlarda istihdam edebilirse çok hızlı bir ekonomik sıçrama yapma şansı da var. Tabii, tüm bu riskleri ve fırsatları değerlendirmek için ben özellikle söylemek istiyorum: Veriye dayalı olarak planlama yapmak çok önemli. Veriye dayalı planlama yapmak için de mutlaka doğru şekilde ve zamanlı şekilde veriyi toplamanız gerekiyor. Bu anlamda, Türkiye nüfus ve sağlık araştırmasının önemine bir kez daha dikkatinizi çekmek istiyorum.

Saygılar sunuyorum.

BAŞKAN ÇİĞDEM ERDOĞAN – Teşekkür ederiz.

Buyurun.

5.- UNFPA Program Koordinatörü Gökhan Yıldırım'ın, Türkiye'deki demografik dönüşümün sosyal ve ekonomik etkileri ve ilgili alanlardaki yansımaları hakkında sunumu

UNFPA PROGRAM KOORDİNATÖRÜ GÖKHAN YILDIRIMKAYA – Sayın Başkanım, Değerli Komisyon üyeleri, değerli parlamenterler; ben de bu bölümde kısaca benden önceki arkadaşlarımın grafiklerle, sayılarla verdiği bilgileri bir parça bu demografik dönüşümün ilgili sosyal ve ekonomik etkileşimini veya yansımalarını çok Türkiye üzerinde, çok ana başlıklarla sizlere sunmaya çalışacağım.

İlk başlıkta bir parça sağlık ve sosyal hizmetler alanına baktığımızda ilk gördüğümüz şey, dünyada da Türkiye'de de özellikle “hastalık yükü” dediğimiz, toplumdaki sık görülen hastalıklar ve bunlarla ilişkili sağlık harcamalarının artmasına ilişkin çok temel değişiklikleri bekliyoruz, zaten bunu bu oranda yaşıyoruz ve özellikle bir de ev ve kurum bakımında geçirilen süreler. Ev ve uzun süreli kurum bakımına ihtiyaç duyan insan sayısının artması buna uygun altyapıları, buna uygun insan kaynaklarını ve donanımlarını, birtakım cihazları, birtakım bakım araçlarını hem sağlık kuruluşlarında hem uzun soluklu bakım kuruluşlarında hem de bir kısmını evlerde bulundurmaya gerektirecek; yatırım ve hazırlıkları gerekiyor. İster istemez sağlık alanında ve sosyal hizmetler alanındaki hizmet sunucularında profilleri, sayıları ve donanımları gerçekleştirecek. İsmet Hocam, Aysel Hanım bize o doğurganlıktaki düşüşlerin fotoğraflarını çekti, onu insan olarak ve yaşama katılacak ve yaşamaya devam edecek insan sayısı olarak düşünelim. Örneğin bugün 6 bin kadın doğum uzmanımız, yaklaşık 12 binin üzerinde çocuk sağlığı ve hastalıkları uzmanımız varken 100 civarında geriatri uzmanımız var ama biliyoruz ki işte doğum hızı veya kadın sağlığındaki, çocuk sağlığındaki sayısal değişikliklerle ve teknolojik gelişmelerle bu iş güçlerinin sayısal dağılımı, niteliksel dağılımı ve yerine değişiklikler olması gerekecek.

Yine, evet, doğurganlığın özendirilmesi temel politikalarından bir tanesi ama sadece doğurganlığın özendirilmesiyle değil, işte anne ve çocuk ölümleri veya anne-yenidoğan sağlığının iyileştirilmesi için de aynı zamanda hem doğurganlığı özendirirken hem riskli gebelikleri de -örneğin işte emzirme politikaları için annelerin doğum sonrası iki yıl gebe kalmaması, çocuk veya erken yaşta veya ileri yaşta, “perimenopoz” dediğimiz yaşta gebeliklerin de önüne geçmek -tabii, bunları kadınların ve ailelerin istekleri ve planları doğrultusunda yapmak - için o alana da yatırım yapmak gerekiyor. Belki uluslararası bir örnek vermek isteyeceğim: Şu anda bu doğurganlık hızındaki değişimimiz İran'la hemen hemen aynı: 1,5, 1,51 dilimindeyiz rakam olarak. Sonucun değişmediğiyle ilgili bir örnek söyleyeceğim: Bir süredir örneğin İran'da gebeliği önleyici malzemelerin uzun süredir eczanede bulundurulması bile yasak veya satılmıyor veya hizmet sunulmuyor ama şey değişmedi, hani doğurganlıktaki düşüş yine aynı miktarda Türkiye'yle, onu aktarmak istiyorum.

Bir de Türkiye'nin başka bir dezavantajlı hususu var: Dünyada sezaryenle doğum gerçekleştirilen en yüksek... Yani yüzde 57'yi geçti oranımız, 58'e çıkıyor; bu konuda anlaşılacak bir şekilde veya anlaşılır bir şekilde dünyada ilk sıradayız.

Bir başka konu: Türkiye'nin çok başarıyla yaptığı üremeye yardımcı teknikler ve finansmanı yani üremeye yardımcı teknikler tüp bebek olarak bilinen ama birçok tekniği içeren alana işte Sosyal Güvenlik Kurumu, genel sağlık sigortası katkıda bulunuyor. Bu insanlar çocuk sahibi olmak istedikleri hâlde birincil veya ikincil nedenlerle ve daha çok sağlık nedenleriyle çocuk sahibi olamayan bireyler veya çiftler. Bunlar arasında da baktığımızda Türkiye'deki ileri analizler nüfusun yüzde 8'i ile 13'ü arasında değiştiğini ama bu hizmetlerden yararlanan nüfusun yüzde 2 ile 2,5 arasında değiştiği görülüyor yani orada da birtakım esnetmelerle, birtakım ikincil yaratımlarla hani çocuk sahibi olmak isteyen yaşı, konumu ve sağlığı buna uygun olan insanlara bu anlamda da yine sağlık finansmanı ile katkı da verileceği söyleniyor, verilebileceği görülüyor.

En önemlisi: Artık bu yaş grafiği değişimiyle ve profil değişikliğiyle uzaktan ya da ev tabanlı sağlık takip ve destek sistemleri zorunlu hâle geliyor ve bu hızla artacak; hem takip hem destek ve hem hizmet sunumu için. Bunlar da sağlık alanındaki yeni yatırımlar alanı olarak görülüyor ama sosyal güvenlikle sağlık finansmanının ötesinde bire bir ilgili.

Türkiye’de yaşlı bağımlılık oranı -yaşlı bağımlılık oranı yaşlı nüfusun çalışma yaşamındaki 15-64 yaş arasındaki gruba oranı- bakarsanız, 2000 yılı ile 2023 yılı arasında yüzde 50 artmış yani yüzde 10’dan yüzde 15’e çıkmış ve 2040’ta bunun yüzde 25’e yükselmesi bekleniyor yani yaşlı bağımlılık ortalamasında veya oranında hızlı bir artış yaşayacağız.

Gelelim emeklilik sistemleri açısından... Bu sefer aktif-pasif sigortalı dengesine bakacağız. Türkiye’de de işte burada yine ta 2000’li yılların başında 1,95’ten 1,41’e bir hızlanma var. OECD ve AB ülkelerinde... OECD’de bu ortalama 6, Avrupa Birliği ülkelerinde 4. Yine, bu, işte, aktüerya dengeleri ve bu konudaki çalışmalar için bir veri temeli, başka bir şey değil, tabii, politikaları sizlerin takdirinde.

Yine, primsiz sosyal yardım alanlarında da büyük artış olacak. Yaşlı nüfusu arttıkça prime bağlı olmayan sosyal ve yardım destek sistemlerinde yine artış olacak. Hem Aysel Hanımın hem İsmet Hocanın verdiği, hani, bu nüfus yapısındaki değişime ekonomik güçlenmeyle birlikte yakalanmakla, ekonomik güçlenmeyle eş zamanlı yakalanmamak arasındaki asıl risk; bir parça sosyal güvenlik ve sosyal yardım sistemleri de bu riskle karşı karşıya kalıyor. Birçok yeni rakamlar... Türkiye’de 1,7 milyon insan tek başına yaşıyor yani o aile yapısı içerisinde baktığımızda ve 65 yaşından sonra şu anda TÜİK’in verisine göre ortalama beklenen ömür 17 yıl. Komisyonumuzun da takdiri ve ilgisini çekecektir: 65 yaşın üzerindeki insanlara baktığımızda yaşlı kadınların erkeklere oranla okuma yazma bilmeme oranı 6 kat, 5,7 kat fazla ve yani 65 yaşındaki kadınların yüzde 21,4’ü okuryazar değil. Bunu şunun için söylüyorum: Teknolojiyi yerine koyuyoruz, “uzaktan erişim sistemleri” diyoruz fakat aynı zamanda bunları kullanabilir bir -özellikle kadınlar için- ortamı veya müdahaleleri yapmamız gerektiğini de bu rakamlar söylüyor. Güzel haberlerden biri: Mesela SGK bugün ilk defa sağlık kuruluşlarının, hastanelerin uzaktan erişimli muayene, reçete veya rapor sistemlerini geri ödeme sistemine aldı; kamu veya özel. Bakın, bu bugünün haberi diye son anda koydum. Hem ilerlemeler var hem de bizim yapmamız gereken ikincil, üçüncül hazırlıklar var.

Yine, eğitim sisteminde ister istemez değişiklikler olacaktır, bir rakamla böyle... Zamanınızı almayayım. Bugün 5 milyon öğrencimiz var ilkokul, ilköğretim kademesinde ama 2050’de bunun yaklaşık 3,3 milyon olması düşünülüyor, o zaman okul mu açacağız, kapatacak mıyız, yapısını mı değiştireceğiz? Yani fiziksel mekânlardan öğretmen sayısına kadar bir şeylerin hesaplanması gerekiyor ama asıl önemli olan şey, az önce verdiğim örnekte bile yaşam boyu öğrenme mekanizmaları yani Millî Eğitimin örgün eğitim dışında diğer kurumlarla, bakanlıklarla yaşlıya, kadına, engelliye veya göçmene veya yaşam boyu farklı alanlarda üretken olması için emekliye örgün eğitim programlarını, yaşam boyu eğitim programlarını ve araçlarını geliştirmesi gerekiyor. Böylelikle de aktif yaşlanmayı destekleyen bir ortamı hazırlayacak kurumlardan biri de Millî Eğitim Bakanlığı olacaktır.

Çalışma hayatına etkisi de bize hem bir riski hem bir fırsatı ortaya koyuyor. Türkiye’nin şu anda çalışma çağı nüfusundaki nüfusu yüzde 68, 2060’ta bu yüzde 60’a düşecek yani düşük bir azalma azalacak ama yine bir azalma. Sosyal güvenlik için de önemli, diğer unsurlar için de önemli ama bir fırsatımız var, yine bu Fırsat Eşitliği Komisyonunun önünde: Şu anda istihdam oranı kadınlarda yüzde 30, erkeklerde yüzde 65, yine TÜİK’in son verileri. Demek ki kadın istihdamını biz artırdığımız anda çalışma çağı nüfusundaki azalma, handicap aslında kadın istihdam oranındaki artışla dengelenebilecektir. Bu, bence çok çok önemli. Yine çalışma ortamları ve ilişkilerinde özellikle

teknolojiye bağılı işte uzaktan çalışma veya farklı çalışma modelleriyle sosyal destek ihtiyaçları, çalışma ortamının iyileştirilmesi ve iş ve çalışan sağlığı, güvenliği kavramları da aslında yeniden tanımlanması gerekiyor, hele uzaktan çalışmalarda iş yeri, uzaktan çalışma, bunun faktörleri, şiddet veya korunma önlemleri çünkü iş yeri olmayacak yani mevzuatı yeniden yazmamız lazım, evde uzaktan çalışırken de bir iş kazası, meslek hastalığıyla karşılaşabilirsiniz diye yeni süreçler bizi bekliyor.

Kentleşme boyutuyla ben yine Aysel Hanım gibi toparlamaya çalışacağım. Evet, Türkiye dünyadaki en hızlı kentleşen ülkelerden biri. 2022’de Strateji Bütçe Başkanlığının TÜİK’le yaptığı yeniden düzenleme ve tanımlamalara göre bugün kentsel alanda yaşayan nüfus yüzde 83. Bunun dünya ortalaması şu anda yüzde 55, 2050’de yüzde 70 olması planlanıyor. Türkiye demek ki kentleşmede yine bu hızlı dönüşümün etkisiyle önde gidiyor.

Bir parça, konuyu projeksiyondan uzaklaştırmak istiyorum. Kırsal nüfustaki bu hızlı azalma özellikle tarım ve hayvancılıkla ilgilenen nüfusun ve üretimle ilgili dengelerin korunması açısından önemli. Yine son verilere göre çiftçi yaş ortalaması Türkiye’de 58 ve üçte 1’i 65 yaş üstünde ancak çiftçilerin yüzde 1’i 18-24 yaş aralığında yani bu uzun soluklu tarımdaki iş gücü, tarımdaki iş gücü arzını tutmanın bize ipuçlarını da veriyor. Aysel Hanım vurguladı bu göçe bağılı nüfus dinamiklerini. Aslında, baktığımızda, göç ve iş gücü talepleri arzı arasında hep çok yakın ilişki var. Bu, Türkiye’yi iki yönlü etkiliyor: Bir, tarım dâhil, birçok ülkeden nitelikli veya daha düşük maliyetli iş gücü geçici olarak Türkiye’ye gelirken -yani tümü Gürcistan’dan, işte, sınır kapısından, Bulgaristan’dan veya kuzey, güney, doğu fark etmiyor- aynı nitelikte, farklı maliyetteki iş gücünün de değişimi ve dönüşümü göç dinamiklerini etkiliyor.

Son sözlerim. Bunlar bize şunu söylüyor: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu olarak 2010 ile 2012 yılı arasında bence tam da bugünleri öngörerek birçok bilim insanıyla beraber ve TÜSİAD’la beraber “2050’ye Doğru Nüfus, Bilim ve Yönetim” diye iki yıllık uzun soluklu bir çalışma yaptık; sağlık, sosyal güvenlik, eğitim sektörlerine nüfus projeksiyonlarının yansması ve burada olması gereken politikaları ayrıntılı bir şekilde analiz edip değerli kamuoyunun açık kaynak olarak görüş ve ilgisine sunduk. Ama bugün sizlerin de işaret ettiği gibi Covid gibi, göçler gibi önemli faktörler -yani birtakım farklı faktörlerle yapılan veya doğurganlık hızındaki çok hızlı düşüş nedeniyle- bize şunu söylüyor: Bu yayınlardan, analizlerden çok şey öğrenmiştik ama sizlerin takdiri ve ışıyla Türkiye’nin bugün, bu döneme hazırlık için çok sektörlü, derin analiz içeren -sadece rakam değil- bu sektörel yansımalarını içeren tahlilleri yapması elzem, hatta elzem ötesi. Yani özellikle sağlık, istihdam, sosyal güvenlik, kadın, göç gibi konularda bizim değerli bilim insanlarının, üniversitelerin ve uzmanların katılımıyla Türkiye’nin, en azından bu demografik fırsat penceresi kapanmadan neleri ivedi, neleri orta, neleri uzun vadede yapacağını aktüeryal hesaplara da dayanarak yapması bu ülkenin demografik dönüşüme dayanaklılığını, güçlülüğünü ve geçişini hızlandıracak ve nitelikli kılacaktır deyip ben sözü tekrar...

Kime devredeceğim?

UNFPA TÜRKİYE TEMSİLCİ YARDIMCISI ZEYNEP BAŞARANKUNT KAN – Aysel’e. Aysel Hanım da dünyadaki birtakım nüfus politikaları ve sonuçlarını çok kısaca verecek, ondan sonra da kapatacağız.

6.- UNFPA Program Koordinatörü Aysel Yüksel’in, dünyada uygulanan birtakım nüfus politikaları ve sonuçları hakkında sunumu

UNFPA PROGRAM KOORDİNATÖRÜ AYSEL YÜKSEL – Şöyle: Aslında bu konuların hepsi ayrıca tartışılması gereken uzun soluklu konular ama sadece burada ortak bir noktaya gelebilmek amacıyla sadece üzerinden hızlıca geçiyoruz, yoksa normalde doğurganlık ya da şu anda demografik dönüşümü tamamlamaya çalışan ülkelerin yapmaya çalıştığı diğer nüfus politikalarının aslında çok daha farklı alanlarda da şeyi var.

Evet, göç, ölümlülük, bunların hepsi zaten normalde nüfus politikalarının hepsinin kapsamında yer alan şeyler ama bu aralar genelde ülkelerin en çok üzerinde konuştuğu, bunu daha çok dillendirdiği gerek kısa vadede gerek uzun vadedeki stratejilerini oluşturmaya çalıştığı alanlardan bir tanesi doğurganlığın tekrardan artırılması ya da düzenlenmesi. Normalde aslında tarihçesine baktığımız zaman tam anlamıyla hani böyle tam bir ülkeye özel basılmış, yayımlanmış “millî” diyebileceğimiz bir nüfus politikası 1952 yılında Hindistan’da çıkıyor ilk defa. Tabii ki nüfusu artırmaya değil, azaltmaya yönelik bir çalışmaydı ama mesela ondan yirmi beş sene sonra, buna benzer, ülkece açıklanmış, deklare edilmiş nüfus politikası sayısı bir anda böyle 40 tane ülkeye falan çıkıyor 1975 civarında. Buradan şunu söylemek istiyorum: Bunlar aslında stabil süreçler değil, bazı zamanlarda azaltmaya, bazı zamanlarda artırmaya ilişkin nüfus politikaları var ülkelerin. Bunlar direkt ya da indirekt de olabiliyor yani dolaylı yoldan söylenenler de var, direkt insanların doğurganlığını artırmaya ya da azaltmaya yönelik daha böyle güçlü ve ikna edici yöntemler kullanılan ülkeler de olabiliyor fakat dediğim gibi burada bir dönüşüm var. Şu aralar bazı ülkelerde hâlâ doğurganlığı düşürmeye ilişkin özellikle Afrika’da, bazı özel ülkelerde doğurganlığı azaltmaya yönelik ülkelerin politika geliştirme çabaları olmakla beraber dünyanın geneline baktığımızda aslında şu anda doğurganlığı artırmak üzerine düşünen, çalışan, uğraşan ülkeler olduğunu da görüyoruz. Şu anda dünyanın yaklaşık üçte 2’si aslında doğurganlığı 2,1’in altında olan ülkelerde yaşıyor, bu da hâliyle aslında çok geniş bir kapsamda bir ortaklık ve birbirimizi aslında takip ederek de iyi örnekler, kötü örnekler çalışmasının yapılması için anlamlı bir zemin oluşturuyor çünkü çok büyük bir ülke grubu var aslında burada şu anda.

Bazı ülkeler, özellikle, Birleşmiş Milletlerin kendi yaptığı analizlerin içerisinde bu doğurganlığın artırılması meselesine çok katı yaklaşıma çabası içerisinde olduğunu ve bunun ileride bir tehdiye dönüşme, hak temelli yaklaşımdan uzaklaşıp insanları aşırı ikna etmeye çabalayan, çabalı ülkelerin de olabileceğine dair bir öngörde bulunuyor. Bazen, hani, ayarlamayı şaşırmamak konusunda da özel gündemleri var mutlaka. Bu nüfus politikalarında değişimin 1994 ICPD’nin Kahire Konferansı’nın kabulünden sonra artık bir hesaplama, bir sayı, insan sayısı üzerinden çıkıp aslında bunun kalkınmanın bir bileşeni olduğunu, bunun beraber ele alınması gerektiğini, özellikle burada en önemli ve en kritik noktanın da kadın olduğunu, kadının haklarının korunması, taleplerinin göz ardı edilmemesi ve bunun gerçekten vurgulanarak kadınların ve kız çocuklarının öne alınarak bu nüfus politikalarının ya da doğurganlıkla ilgili politikaların ya da ona benzeyen herhangi bir politikanın kadını atlamadan, onu merkez alarak, isteklerini ve taleplerini de göz önünde bulundurarak bütün politikaların yerleşmesi gerektiği, aksi takdirde yapılabilecek bütün çalışmaların aslında bir yerden sonra işe yaramadığının görüldüğünü de tekrardan bize vurgulayan çalışmalardan bir tanesidir.

Dediğim gibi, ülkelerin doğurganlığa ilişkin bir sürü politikası var. Mesela 137 ülke incelendiğinde yüzde 35’inin doğurganlığı azaltmak, 28’inin arttırmak, 10’unun mevcudu korumak ve 27’sinin de herhangi bir politikası olmadığını söylüyor UN’in yaptığı bir 2022 çalışmasında. Ülkeler bunun içerisinde değişebiliyorlar. Kuzey Avrupa, Kuzey Amerika, Avrupa, Doğu Asya ve Güneydoğu Asya ülkelerinde olabildiğince doğurganlığı arttırmaya ilişkin çabalar var. İşte bunlar, doğum izni sonrası işe geri dönüşün güvence altına alınması, analık izinleri, babalık izinleri, direkt ebeveyn izinleri, çocuğu doğduktan sonra verilen izinler, çocuk daha büyükken alınabilecek izinler, işte kurumsal bakım destekleri, kreş sisteminin oturtulması, kreş desteklemesi, aynı yardım, nakdi yardım, özellikle

esnek veya part-time çalışma saatlerinin ayarlanması dediğimiz genelde kadının ev içerisindeki iş yüküyle işten getireceği dezavantajların ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmaların olduğu ülkeler var, eşitlikçiliğin daha güçlü olduğu ve bunun baskın olduğu ülkeler de görülebiliyor. Bunlar genelde çeşit çeşit, ülkelere göre değişiyor. Bazılarında çok işe yaramış, bazılarında hiçbir işe yaramamış olduğunu görüyoruz. Ülkenin kendi sosyoekonomik yapısı, kültürel bağlantıları, o anki ekonomik koşulları, yaklaşımları, kadınların o güne kadar elde ettikleri hakları gibi bir sürü farklı bileşenin matristeki farklı oyuncularından sonra verilecek kişiye, daha doğrusu ülkeye özel kararlarla devam etmesi gerektiği çok aşikâr. Bir ülkede işe yarayan başka ülkede hiç işe yaramamış. 1900’lerin başında Singapur önce bir nüfusunu arttırmaya çalışmış, sonra azaltmaya çalışmış, sonra belli bir grubu arttırmaya çalışmış, ayırmış, ayırdığından dolayı adaletli olmadığı konusunda çok ciddi yargılamalar gelmiş, sonra bunların hiçbirisi yokmuş gibi tekrardan başa dönmüş ülkelerden bir örnek mesela yani değişebiliyor. Bazı çabaların hiç sonuç vermediğini de görüyoruz. Özellikle, dediğim gibi, hep baştan vurguladığımız gibi hak temelli yaklaşımlardan uzaklaştığımız sürece bunun ihtimallerinin düşme şeyi çok yüksek.

Burada mesela 82 tane ülkeye sorulmuş, küçük bir anket çalışması gibi düşünün gene Birleşmiş Milletlerin yaptığı. Nüfus doğurganlık oranı 2,1 ya da altında olan 82 tane ülkeye sormuşlar “Siz neler yapmaya çalışıyorsunuz?” diye. Hepimiz görebiliyoruz altta en uzun kısımda, işte anneye doğum sonrası ücretli izin vermek, sonra, kamu tarafından desteklenen çocuk bakım hizmetleri sağlamak. Bu, ülkelerin yaptıklarını söyledikleri, toplam 100 değil. Yani bu ülkelerin yüzde 99’u anneye doğum sonrası ücretli ya da ücretsiz izin hakkı vermiş geri dönüşü garantileyecek şekilde. Mesela yukarıya doğru çıkınca biraz azalıyor, çocuk sahibi olanlara vergi indirimi her ülke tarafından da çok başarılı bir şekilde yapılmıyor. Buradaki şeyi söyleyeyim: Bunların işe yarayıp yaramadığı ayrı bir tartışma konusu ama ülkelerin kendi deklare ettikleri “Biz bunları yapıyoruz.” dedikleri bir sıralama aslında bu sadece. Mesela bunun içerisinde Türkiye’nin de şu anda yaptığı -ki bu ankete cevap veren ülkelerden bir tanesi- mesela işte babalara ücret... Yani burada şeyi sormuyor tabii insanlara, “Babalara verdiğiniz ücretli ya da ücretsiz iznin miktarı ne kadardır?”ı sormuyor, sadece “Veriyor musunuz?” diye soruyor. Bunlar genel olarak o 82 ülke içerisinde yapıldığını bahsettiğimiz konular ama ne kadar işe yaradığını, ne kadar yoğunluklu yapıyorlar, birinde 1 lira veriyor, birinde 100 lira veriyor tartışması ayrı bir tartışma. Sadece ana başlıklar... Ya, ülkelerin bu alanda herkesin bir çaba gösterdiği fakat başarılı olup olmama konusunun detaylı ayrıca incelenmesi gerektiğini göstermek için size gösteriyorum.

Direkt politikalar, dolaylı politikalar diyebiliriz. Direktler daha çok, daha kısa zamanda sonuç elde etmek için ülkeler tarafından yapılmaya çalışılmış uygulamalar. Türkiye’de yani dünyada başka örnekleri var; 1900’lerin başında, 1990’ların başında Rusya’nın denemeye çalıştığı şeyler var. Kısa dönemde bazen çok güçlü teşvikler vermek, çok güçlü adımlar atmak, çok hızlı şey yapmak o anda anlık bir artış varmış hissiyatı veriyor çünkü insanlar zaten çocuk yapacaklarsa bunu öne çekmiş olabiliyorlar ama genel itibarıyla sistemsel düzenlemelerin yapıldığı, daha uzun soluklu, insanlara uzun vadede kendi çocuklarının daha iyi bir hayat yaşayacağını hissettirebilen ülkeler, bu altyapıyı kurmuş ülkeler, insanların bu konudaki endişesini ortadan kaldıran, onları anlık destekleyebilen ülkelerin daha başarılı olduğunu görüyoruz.

İsmet Hoca kendisini sunuşunda söyledi, bizim hâlâ bir şansımız var çünkü Türkiye nüfus ve sağlık araştırmasında insanlar ideal de olsa şu anda sahip oldukları çocuklardan daha yüksek rakamlar söyler ve son birkaç yılda da onun hani ufak bir oynamayla artmış olduğunu görüyoruz her ne kadar 2023’ten haberimiz şu anda olmasa da maalesef. Türkiye böyle bir şey aşamasında, böyle bir ihtimali, en azından bir umudu olan bir ülke olduğunu düşünüyoruz çünkü bir miktar destekle, belki sorunların çözülmesiyle yapılabilecek adımları ilerletebilecek bir ülke kategorisinde. İşte bazı örnekler var. Mesela, kadın-erkek eşitliğinde oldukça güçlü ve ciddi anlamda hani başat rolde kabul ettiğimiz Kuzey

Avrupa ülkeleri var; çoğu sorunlarını çözmüş insanlar ama normalde onların doğurganlık paternlerinde çok ciddi anlamda düşüş vardı, stabil hâle getirdiler. Küçük oynamalar olabiliyor çünkü bazen bazı politikaların uzun vadede işe yarayıp yaramayacağını gerçekten uzun vade geçtikten sonra fark ediyoruz ama en azından durdurabilmiş olmak, insanlara böyle bir opsiyon olduğunu söylemek, o 1 çocuk normunun 2 çocuğa çıkma ihtimaline dair bir hissiyat vermiş olmanın çok faydalı olabileceğini düşündüğümüz yerlerden. Onlarda ne var? İşe dönüşün güvence altına alınması, uzun süreli part-time çalışma desteklerinin olması ve kadın-erkek ev içi görevlendirme konusunda özellikle kadın-erkek eşitliğinin çok güçlü olduğu ülkeler. Kadının yeni gelecek bir çocuğu kendine ekstra bir yük olarak düşünmesini gerektirmeyeceği ülkelerden sayabiliriz. Bazı ülkelerin, işte Fransa'nın, Almanya'nın, Hollanda'nın doğum sonrası nakit desteği var ama bunlar ciddi büyük destekler yani hani bir kalemde verilenleri var, yayılmış olarak verilenleri var, içeriden uzun süreli çocukla beraber büyüyen destekleri olan ülkeler. Bunlar sadece birkaç tane örnektir. Çok ülke var, çok çaba var, bazıları gerçekten faydalı, çok iyi ilerleme kaydetmiş, ülkenin kendi altyapısını iyi analiz ederek, ortamı analiz ederek yapılmış güzel çalışmaların en azından doğurganlığı belli bir seviyede tuttuğunu görebiliyoruz. Henüz 2,1'e ulaşabilmiş bir ülke yok dünyada tekrardan dönüp ama doğurganlığını belli bir aşamada tutmuş ülkeler olduğunu görüyoruz. Bunun bize faydası ne? Yükseltmemsek bile o doğurganlık stabilitesini koruduğumuz zaman biz sonraki aşamada yaşlanmayla ilgili ya da yaşlanmanın getirebileceği diğer etkilere hazırlıklı olabilmek için zaman kazanmış olacağız. Arttırmasak bile en azından o zamanı stabil hâle getirmiş olacağız.

7.- UNFPA Türkiye Temsilci Yardımcısı Zeynep Başarankut Kan'ın, demografik dönüşümü getirdiği risklerle başa çıkabilmek ve fırsatları değerlendirmek için Komisyonla yürütülebilecek çalışmalar ve diğer bakanlıklarla yürütmeyi planladıkları projeler hakkında sunumu

UNFPA TÜRKİYE TEMSİLCİ YARDIMCISI ZEYNEP BAŞARANKUT KAN – Teşekkür ederim.

Son saate geldik. Herkesin ilgisi için çok teşekkür ederim, sabrınız için de. Hiç gözlerinizi ayırmadan izlediniz. Malum konu bayağı alt başlıkları olan kompleks bir konu. Doğurganlık, ölümler, göç dedik hatta Suriyeliler konusuna hiç girmedik. Onlardaki doğurganlık, evlilikler, geri dönüşler; onlarla ilgili de bir sürü çalışmamız var. Demografik dönüşüme etki eden birçok faktör var. Burada özellikle risklerle başa çıkabilmek, fırsatları değerlendirebilmek için kadınların ve gençlerin de çok özel bir yeri var, bu Komisyonun da tabii ki bununla ilişkili olarak.

Biz bu alanda sizlerle birlikte yürütebileceğimiz bir sürü araştırma olabilir, komisyon kurulursa ona destek verebiliriz özellikle nüfus projeksiyonları ve olası senaryoları çalışacağımız. Biz zaten kendi ülke programımızda bunları yapacağız ama sizlerin de gücüyle birlikte daha da yaygınlaştırabiliriz. Göç ve demografik dönüşüme etkiler, başka ülke politikalarının tabii daha detaylı değerlendirilmesi de konulardan bir tanesi. Bu sene sonunda Sayın Bakanımızla birlikte, Aile Bakanımızla birlikte şu anda planlama aşamasında bir teknik sempozyum bu demografik dönüşümle ilgili planlamayı yapıyoruz. Bu konular malum kalkınma programının da önemli unsurları.

Bunun dışında da yine biz ilgili bakanlıklarla program tasarımları, bunların pilotları ve olası finansman çalışmalarını da yürütmek için burada olacağız. Teknik anlamda her türlü desteği vermeye de hazırız.

Çok teşekkür ediyoruz tekrar size.

BAŞKAN ÇİĞDEM ERDOĞAN – Evet, biz çok teşekkür ediyoruz hem size hem tüm ekibinize.

IV.- İHTİSAS KOMİSYONLARI

A) GÖRÜŞMELER

1.- UNFPA temsilcilerinin yaptıkları sunumlara ilişkin görüşme

BAŞKAN ÇİĞDEM ERDOĞAN – Her bir başlık bizim de çok önemsedığımız konular. Belki çok kısaca vekillerimizin soruları ya da katkı sunmak istediği konular varsa onları alıp sonrasında toplantımızı toparlarız.

Buyurun Elif Hanım.

ELİF ESEN (İstanbul) – Çok teşekkür ediyorum.

Değerli Başkanım, kıymetli vekillerim ve çok kıymetli heyet; hoş geldiniz.

Gerçekten çok bilgilendirici ve ufuk açıcı bir sunumdu. Bizim de hem Komisyon olarak hem de Komisyondaki vekiller olarak çalışma alanımız ancak tabii, sizin de konuşmanızın sonunda değindiğiniz bu, Suriyeliler yani sığınmacılar konusu bizim demografik yapımız açısından göz ardı edilemeyecek bir etken. O boyutuyla bir değerlendirme ve öneriler neler olabilir? Belki ayrıca bir çalışmanın konusu elbette bu ama hani bu başlığı bir açmak isterim çünkü farklı oranlarda yol alıyor Türk aile yapısı ile Suriyeli aile yapısının doğurganlık tercihleri diyelim ve yapısı. Bu anlamda benzeştığımız bir ülke var mı acaba? Yani daha önce, bu boyutta olduğunu zannetmiyorum ama oransal anlamda yakın bir ülke deneyimi var mı? Eğer burada bir çözüm üretilmişse bu çözüm, potansiyel riskler ve çözüm önerileri neler olabilir? Bunu sormak isterim. Bir de tabii, bizim, bu, doğurganlık oranımızdaki azalma ülkenin kalkınması açısından son derece önemli bir tehdit oluşturuyor. Ülkenin kalkınmasında, evet, fırsat pencereleri var ama bu fırsat pencerelerinin de doğru veri analizleriyle... Yine, sunumunuzda değindiniz, çok kıymetli buluyorum. Doğru veri analizleri, doğru izleme-değerlendirme sistemleri ve bu sistemler doğrultusunda geniş perspektifte ele alınacak ülke politikalarıyla ancak iyileşme sağlayabileceği noktasındayım ben de. Multidisipliner bir anlayışla yaklaşmak lazım. Burada şansımız Aile Bakanımızın da size gerçekten hassasiyetle yaklaşması. Yine, keza KEFEK Başkanımız Sayın Çiğdem Hanım'ın KEFEK'i aktif işletmesi, Komisyonu aktif işletmesi... Biz neredeyse her hafta, bazen haftada 2 toplandığımız oluyor. Bu da Türkiye açısından fırsat pencerelerinden ikisi diye düşünüyorum. Bu multidisipliner anlayışın ve doğru politikaların da bizim doğurganlık oranımız ve en nihayetinde uzun vadede ülkenin kalkınması açısından kıymetli olacağını düşünüyorum ama alacağımız çok yol var. Özellikle bunlardan biri, doğurganlığın azalmasındaki en büyük sebeplerden biri bakım hizmetleri. Yani sadece çocuk değil kadının üzerinde önemli bir yük oluşturan, yaşlı, engelli ve çocuk bakımı.

Ben nakit desteklerinin kısmen aldatıcı olduğunu düşünüyorum çünkü kadın ya da aile bu nakit desteği almak için başvuruda bulunabilir veya yol alabilir ama o destek sonlandığında o eğilim de azalabilir. Köklü stratejik değişimlere ihtiyacımız var. Bakım ekonomisi bunun başında gelen önemli bir alan ama bir yandan nüfusumuz yaşlanıyor. Yine, değinmişsiniz. Yaşlı nüfusun ihtiyaçlarının yönetilmesi de son derece önemli. Çok geniş alanlar bunlar. Belki başka toplantılarda yine ele alabiliriz.

Son bir eklemeyle konuşmamı sonlandırıyorum: Dün TEPAV'ın bir toplantısına katıldım ben, TEPAV Türkiye Ekonomi Politikaları Vakfı. Orada güzel bir yaklaşım vardı; bu, hak temelli yaklaşıma çok önem veriyorum. Bu da ayrı bir tarafı tabii, hak temelli yaklaşım ama ona ayrıca bir boyut getirerek “onur, insan onuruna yaraşır” kavramı eklenmiş. Bizim de Türkiye’de bir “politika”, bir “strateji” kavramını ele alacaksak insan onuruna yaraşır ve hak temelli stratejiler ve politikalarla buna bakmamız ve bu birden değişim sağlanacak bir şey değil ama kısa, orta, uzun vadede iş birlikleriyle ve belki KEFEK’in araştırma komisyonu, çalışma komisyonlarıyla da destek sağlayacağı bir yöntemle bizler de destek olmaktan büyük memnuniyet duyarız.

Ben bu arada Elif Esen, tanıtmayı unuttum kendimi, kusura bakmayın. Elif Esen, DEVA Partisi İstanbul Milletvekiliyim. Partimin de hem kurucusu hem de Kadın Politikalarından Sorumlu Genel Başkan Yardımcısıyım.

Teşekkür ediyorum tekrar.

BAŞKAN ÇİĞDEM ERDOĞAN – Çok teşekkür ediyorum.

Buyurun.

ALİYE TİMİSİ ERSEVER (Ankara) – Çok teşekkür ederim Sevgili Çiğdem Başkanım, bizi böyle heyetlerle buluşturduğu için tekrar tekrar teşekkürler; siz de geldiğiniz için, bilgilendirdiğiniz için. Ben her ne kadar biraz geç de kalsam hani konu sürekli gündemde ve takip ettiğimiz konu.

Ben Aliye Timisi Ersever, Cumhuriyet Halk Partisi Ankara Milletvekiliyim. Elif Vekilimin söylediklerinin hepsine katılıyorum. Ek olarak şunu söylemek istiyorum: Tabii, bizde doğurganlık oranı gerçekten 1,51 şu anda, bayağı bir düşmüş vaziyette.

Şöyle bir hatırlatma yapmak istiyorum: Yıllar önce Almanya'ya göç verdiğimizde yani Almanya istediği için biz Türkleri gönderdik. Bir müddet ben Almanya Münster Başkonsolosluğunda çalışmıştım. Bu göç haritasını izleyip hani oradaki temel hakları, Türkler açısından temel haklar... İşte, bizdeki o dönem doğurganlık fazla yani en küçük çekirdek aileyi 3 çocuğu olan bir aile şeklinde düşünelim, daha sonra orada da biraz doğurganlık düştü ama en çok doğuran kesim ağırlıklı olarak Türkler oluyordu. Tabii, burada, oradaki sistemde Almanya hani ekonomik olarak çok güçlü olduğu için, doğurganlığı ve doğurduktan sonra -işte çocuk parası, okulu- sosyal devlet, haklarını çok iyi verdiği için çocukların en azından birer meslek sahibi olmaları, üniversiteye gitmeleri, bu konularda çok ciddi çalışmalar yapıldı; Türkiye'yle birlikte yapıldı, hem Çalışma Bakanlığıyla hem Dışişleri Bakanlığıyla, çok da katkı koymuştuk o konuda. Tabii, şimdi, bizim ülkemizde geldiğimiz noktada, sığınmacılarla ya da 6 milyon Suriyeli, Afgan, diğer yerlerden gelen -resmî rakam 6 milyon ama daha fazla olduğunu hepimiz biliyoruz- 6 milyon insanın doğurganlığı ile bizim Türk insanının doğurganlığı arasında gerçekten çok büyük fark var. Burada en küçük çekirdek aileyi 5 çocuk diye hesaplarsak çok ciddi anlamda aile için büyük yük, ülke için de mali bir kayıp ve bu çocukların çoğunluğunu görüyoruz işte sokakta yani eğitim anlamında sıkıntımız var, her türlü anlamda sıkıntımız var. Bu konuda da el birliğiyle yani hem Türkleri, gençleri "Ya, niye biz doğuralım? Zaten hayat çok pahalı, çocukları okutamıyoruz, büyütüyoruz."dan çıkarıp diğerlerine de hani bu kadar doğurganlığın nedenlerini sorup ona göre bir önlem almamız gerekiyor. Aksi hâlde gerçekten bu demografik yapıda ileride, bir on yıl sonra, on beş yıl sonra çok ciddi sorunlar yaşayacağımızı düşünüyoruz.

Teşekkür ediyorum.

BAŞKAN ÇİĞDEM ERDOĞAN – Sayın Vekilim, katkılarınıza teşekkür ediyoruz.

Evet, Komisyon üyesi başka arkadaşımız var mı?

AYŞE SİBEL ERSOY (Adana) – Sayın Başkan...

BAŞKAN ÇİĞDEM ERDOĞAN – Buyurun Ayşe Hanım.

AYŞE SİBEL ERSOY (Adana) - Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

Ben Milliyetçi Hareket Partisi Adana Milletvekili Ayşe Sibel Ersoy.

Son zamanlarda gözlemlediğimize göre aslında dünya nüfusunun kontrol altına alınması gibi bir yaklaşım sergileniyor. Özellikle bu iklim değişikliğiyle alakalı olarak, işte gıdaya ulaşımında problemler olacağı düşünülüyor. Sanki her ülke dünya nüfusunun çok fazla artmasını istemiyor ama kendi nüfusunun da belli oranda artmasını istiyor gibi. Evet, bu yaklaşımla ilgili ne düşünüyorsunuz?

BAŞKAN ÇİĞDEM ERDOĞAN – Çok teşekkür ediyoruz katkılarınıza.

Başka Komisyon üyesi arkadaşımızın söz talebi yoksa Komisyon dışından gelen vekillerimize söz vereceğim.

Kendinizi tanıtırsanız çok memnun oluruz.

Buyurun.

SEVİLAY ÇELENK (Diyarbakır) - Sayın Başkan, çok teşekkürler. Sizlere de bu değerli sunuşlar için çok teşekkür ediyorum.

Evet, gerçekten de gözlerimizi ayırmadan dinledik çünkü sahidten yakın tarihte Meclis gündemine de çeşitli vesilelerle geldi bu.

Kendimi tanıtmayı atlardım. Ben Sevilay Çelenk, DEM PARTİ Diyarbakır Milletvekili.

Sadece şu son bir ay içinde iki tane önerge geldi Meclis gündemine, Türkiye’deki doğurganlık düşüşüyle ilişkili ve genellikle burada, gerek böyle Parlamentoda gerek toplumda böyle bir acil durum paniği var, bir. İkincisi, bu daha çok işte göçle, Türkiye’nin aldığı göçle ilişkili olarak düşünülme eğiliminde. Elbette Türkiye, 6 milyon ya da işte tam olarak ne kadar olduğundan emin de olmadığımız bir göçü çok kısa süre içinde aldı. Bunun yol açtığı çeşitli problemlerin olması kaçınılmaz, kaygının da olması kaçınılmaz fakat nüfus politikalarının böyle, aslında bu kaygı etrafında düşünülmesinin başka boyutları da var. Amaç hiç bu olmasa bile göçmenlere dönük işte nefret söylemlerini besleyen bir tarafı var ve diğer kaygıları da gölgeleyen bir şey var. Sizin sunuşlarınızın benim için ilginç tarafı, aslında, şu anda, uzun yıllar böyle bir panik hâlinde olmamızı gerektiren bir durumumuz bir kere yok gibi görünüyor, doğurganlık hızındaki düşüş o yüksek dönemleri tolere edecek gibi görünüyor. Doğurganlık hızındaki düşüş bir süre için o yüksek dönemleri tolere edecek bir seviyede ama sanki öncelikli kaygı -yaşlanan nüfusla bu istihdam sorunu birlikte düşünüldüğü zaman- genç nüfus üzerinde yaşlı nüfusun bakımının onlar tarafından daha fazla yüklenmesi gibi bir dezavantaj açığa çıkıyor; yaşlı nüfusun giderek artan sağlık ve bakım harcamaları, nüfusun, genç nüfusun azalması dolayısıyla bu yükün oraya binmesi gibi. Herhâlde buna dönük bir politika çok anlamlı olacak.

Ben geçen sene Cenevre’deki -EPF- Avrupa Parlamenterler Forumu’nun SRHR’la ilişkili toplantısına katıldım, UNFPA’yla birlikte düzenlenmişti. IPCI 2024’e katıldım geçtiğimiz ay Oslo’da. Ondan sonra da bu bilgiler çok kıymetli geldi çünkü oralarda, evet, genel nüfus politikaları, dünya nüfusunun gidişatı gibi konularda çok bilgilendik ama bir Türkiye fokusu elbette yoktu. Benim gerçi UNFPA Bölge Direktörü Florence Bauer’le tanışıp bunu tartışma şansım da olmuştu. Bu bilgiler, açıkçası, bana, Türkiye’deki tablo doğru politikalarla -sizin çok güzel ifade ettiğiniz- demokratik fırsat penceresi doğru değerlendirilerek ele alınırsa yakın dönemde paniklemeye gerek olmadığı gibi... Özellikle kadın istihdamı bakımından güçlü bir avantaj çıkıyor karşımıza, bu da benim için çok kıymetli. Belki hani soru olarak sunu... Benim için derken kafamda sorularla gelmiştim buraya, Komisyon üyesi de değilim, o anlamda.

Şimdi, bu SRHR çalışmaları, CİSÜ -cinsel sağlık, üreme sağlığı- çalışmalarıyla ilgili... Mesela, Suriyeli göçmenlerin doğurganlığı meselesi -bir sosyal bilimciyim de aynı zamanda- benim için şöyle görünüyor: Bu, gelişkinlik düzeyiyle ilişkili bir şey, nasıl ki Türkiye’de işte aile planlaması meseleleri -diyelim ki Ege’de kırk yıl önce daha güçlü bir şekilde sahipleniliyordu- Doğu, Güneydoğu’da daha geç başladı -işte çocuk sayısını kontrol vesaire- Suriye açısından da böyle bir durum var, hani ekstra bir neden aramak çok anlamlı değil ama onlara dönük SRHR çalışmaları var mı spesifik, bunu bilmek isterdim.

İkinci olarak, bu çocuk yaşta zorla evlilikler meselesi bu nüfus politikalarının neresinde duruyor ve Türkiye’deki bu duruma dönük ne yapılıyor? Çok uzun oldu, son bir sorum daha olacaktı ama... Bir de sanki -yanlış biliyor olabiliriz- Hacettepenin en son 2014’te kadına yönelik aile içi şiddet çalışması olmuştu ve uzun yıllardır yenilenmiyor. Bu konuda belki hani bize bir bilgi verebilirsiniz.

Çok teşekkür ediyorum.

BAŞKAN ÇİĞDEM ERDOĞAN – Çok teşekkür ediyoruz katkılarınıza.

Buyurun lütfen.

SEVDA KARACA DEMİR (Gaziantep) - Teşekkürler Sayın Başkan.

Değerli heyetimiz, hoş geldiniz. Sunumlarınızdan gerçekten çok yararlandık.

Şimdi ben şuradan başlamak istiyorum soruma: Geçtiğimiz hafta bir belge duyuruldu...

BAŞKAN ÇİĞDEM ERDOĞAN – Kendinizi tanıtır mısınız.

SEVDA KARACA DEMİR (Gaziantep) – Evet, kusura bakmayın.

Sevda Karaca, Emek Partisi Milletvekiliyim ben de.

Geçtiğimiz hafta Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı açıklandı, biliyorsunuz. Şimdi, bu belgede de özellikle nüfus planlamasına ilişkin çok çeşitli değerlendirmeler var, özellikle şöyle bir ifade var “1.7”nci faaliyet olarak: “...doğurganlık hızının en düşük olduğu üç ilde yapılacak analiz çalışması sonuçlarına göre pilot uygulama gerçekleştirilmesi” diye. Şimdi, sizin doğrudan çalışma alanınıza giren böyle bir belgede, böyle bir konuda, bu belgenin hazırlanması noktasında Aile Bakanlığı sizden görüş aldı mı; bu konuyu merak ediyorum. Ayrıca, bu pilot uygulama konusunda sizin hâlihazırda Türkiye’de yürüttüğünüz çalışmalar açısından kesiştiğiniz noktalar var mı? Bir de, tabii ki bu belgede -önümüzdeki dönemde- gerek insan hakları sözleşmeleri bakımından gerek anayasal haklar bakımından kadınların kendi bedenleri ve doğurganlıkları açısından karar verebilme özgürlüğü noktasındaki değerlendirmelerinizi paylaştınız mı, paylaşmadıysanız henüz bu konuda bir değerlendirme yapmayı planlıyor musunuz? Bunu merak ediyorum.

İkinci olarak, şimdi, tabii ki bu demografik yapı çalışmalarında özellikle kadın hakları temelli bir yaklaşım söz konusu olacaksa şiddet konusu, kürtaja erişim ve bedensel haklar konusu oldukça önemli. UNFPA’nın bir süredir İçişleri Bakanlığıyla ilgili, kollukla, kadına yönelik şiddetle ilgili eğitici eğitim verdiğini biliyoruz, takip ediyoruz bunu, yakın bir zamanda da gerçekleştirildi bu protokol. Nedir bu eğitimlerin içeriği ve fırsat pencereleri açısından toplamda ortaya koyduğunuz şiddet konusunda bu tür eğitimlerin nasıl bir katkıda bulunacağını düşünüyorsunuz? Ayrıca, İçişleri Bakanlığıyla yürütüldüğü ifade edilen bu iş birliğinin çerçevesini de merak ediyoruz çünkü bu çerçeveye biz erişemedik; bu önemli bir nokta. Biraz önce ifade ettim, özellikle siz de bir noktanın altını çizdiniz, kürtaja erişimle ilgili ya da işte gebeliğin önlenmesine ilişkin çeşitli araçlara erişimle ilgili İran örneğini verdiniz, oldukça çarpıcı olduğunu düşünüyorum. Bu türden kısıtlamaların aslında ortaya koyduğunuz projeksiyonu değiştirmeyen ama politikaları hak temelli olmaktan uzaklaştıran bir yanı olması bakımından önemli. Şimdi, bizde de maalesef en son 2020’de yapıldı bir kamu hizmeti olarak kürtaja erişim ve gebeliği önleyici mekanizmalara erişim konusundaki araştırma. Nüfusun dörtte 1’inin yaşadığı İstanbul’da kürtajın kamusal hizmet olarak çok kısıtlı sunulduğunu biliyoruz. Bir araştırmaya göre hastanelerin yüzde 55’inde kürtajın yasak olduğu ya da yasal olmadığı söylenerek kadınların yanıltıldığı bilgisi var. Şimdi bunu doğrudan sizin görev ve sorumluluk alanına girdiğiniz için gündeme getiriyorum. Sizin güvenli ve erişilebilir kürtaja erişimde yaşanan bu türden sıkıntılara ilişkin Sağlık Bakanlığıyla yürüttüğünüz bir çalışma var mı? Biraz önce kollukla verilen eğitici eğitimlerden bahsettim. Sağlık çalışanlarıyla bu türden eğitimleriniz var mı, böyle bir projeniz var mı? Bunu çok merak ediyorum.

Bir diğer nokta da -Aysel Hanım çok güzel vurguladı- doğurganlığın hak temelli olmayan ve kısa vadeli çözümlere yönelmesinin yarattığı riskler. Bu elbette ki öncelikli olarak kadınların en temel medeni haklarını engelleyen birtakım sonuçlara yol açıyor. Şu konuda ne düşündüğünüzü de çok merak ediyoruz: Şimdi, bizim şu anki en büyük sıkıntımız ne eğitimde ne işte olan özellikle genç kadın nüfusunun büyüklüğü. Bu konudaki riskler konusunda herhangi bir raporlamanız, işte Bakanlıklara sunduğunuz bir değerlendirmeniz var mı? Bu konuda özgün bir araştırmanız var mı? Şimdi, bizim memleketimizde kadınların yüzde 50'sinin sosyal güvenlikten yoksun çalıştığı koşullardan bahsediyoruz. Dolayısıyla, bu zaten doğum izni, annelik izni gibi bir hakkın tümüyle olmadığı anlamına geliyor, yani doğum yapana kadar sigortasız bir işte çalışma durumu, geri kalanlar açısından da zaten özellikle çocuk bakım mekanizmalarının ne kadar zayıf olduğu açık. Bu konuda Türkiye'de orta ve uzun vadeli bir projeksiyon sunan çocuk bakım mekanizmalarına ilişkin değerlendirmelerinizi ve ülke örneklerini paylaştığınız resmî bir protokol görüşmeniz oldu mu, böyle belgeler sunabildiniz mi? Bunları biz de edinebilir miyiz? Bunu sormak istiyorum.

Son bir nokta da bizim tartışmamızla ilgili bir şey. Şimdi, TÜİK'in özellikle göçmen verilerini açıklamadığı bir gerçeklikle karşı karşıyayız, bu konudaki nesnel verileri ancak aslında Hacettepe Üniversitesinden ve maalesef sizden alabiliyoruz; bunun bir eksiklik olduğunu söylemek isterim. Maalesef çok izansız rakamlar ve tuhaf değerlendirmelere konu olan, kimi aslında resmî olmayan çeşitli rakamlarla konuşmak durumunda kalıyoruz bu konuyu, bu sıkıntıyı. Bu konuda yani göçmenlerin nüfus yapısının değişimine ilişkin bir projeksiyon sunan, ortaya çıkacak kimi sorun alanlarının politik çözümler bakımından değerlendirmesini içeren, diğer ülke örneklerini içeren yine bir belgeniz var mı; bunu merak ediyorum. Bu konuda daha nesnel çalışmalara ve hak temelli politikalara ihtiyacımız olduğu açık. Yani eşitlik, barış ve demokrasi ekseninde özellikle mülteciler açısından ortaya koyacağımız bu projeksiyonlar bakımından, siz diğer -Suriyeli- diğer ülkelerin mültecilere ilişkin herhangi bir çalışmasına sahip misiniz?

Teşekkür ederim.

BAŞKAN ÇİĞDEM ERDOĞAN – Evet, kıymetli misafirlerimiz, tüm soruları ve katkıları aldık. Sizlerden de çok kısaca şöyle genel ve toplu bir cevap talep ediyoruz.

UNFPA TÜRKİYE TEMSİLCİ YARDIMCISI ZEPNEP BAŞARANKUT KAN – Ben de aynısını önerecektim. Çok başlığa değindiniz; Suriyeliler, bakım ekonomisi, global politikalar, çevre etkisi, ülke örnekleri, kadına yönelik şiddetle ilgili çalışmalar, çocuk yaşta evliliklerin yine bu dönüşümdeki yeri, riskler ve fırsatlar... Sözlü Gökhan Bey'e veriyorum ben, çok genel bir şey bu. Biz, tekrar buraya gelmeyi çok arzu ederiz; zaten notları tuttuk, sizlerde de tutanaklar var, yazılı olarak da paylaşabiliriz, bundan sonraki görüşmelerde de paylaşabiliriz sizlerle irtibat bilgilerini alıp.

BAŞKAN ÇİĞDEM ERDOĞAN – Çok memnun oluruz genel bir cevaplandırma yapıp sonrasında yazılı olarak da alırız. Ama sonra tekrar başka toplantılar da yaparız zaten hep birlikte.

UNFPA TÜRKİYE TEMSİLCİ YARDIMCISI ZEPNEP BAŞARANKUT KAN – Tamam.

UNFPA PROGRAM KOORDİNATÖRÜ GÖKHAN YILDIRIMKAYA – Sayın Başkanım, Değerli Komisyon üyeleri; öncelikle nazik teveccühünüz ve geri bildiriminiz için teşekkür ederiz.

Hızlı notlarla, genel anlamda toplamaya çalışacağım. Birincisi, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu daha 2011, 2012'de ilk göç hareketi başladığında, nüfus sağlığıyla ilgili tüm göstergeleri, Suriye'dekileri, ayrıntılı analiz ederek başta Sağlık Bakanlığı olmak üzere ilgili bakanlıklarla paylaştı. O zamanki doğurganlık hızı 5,3'tü bu toplulukta yani Suriye genelinde. Sonrasında çok kıymetli bir şey vardı; dünyada Suriye dışında Suriyelileri temsil eden tek nüfus sağlık araştırmasını Hacettepe Üniversitesi

yaptı; örneği, emsali yok. İşte o yüzden 2024'te yapılırsa çok hayati, bu sorularınızın yanıtı orada saklı. Fakat arada yaptığımız ara ölçümlerde şunu gördük: 5,3'ten 4,1'e -SIHHAT Projesi'yle yapılan bölgesel çalışmalar var- düştü ve arzulan, istenilen çocuk sayısı da 3,5'a doğru azalmaya başladı.

Aynı sizlerin de dediği gibi, Türkiye'deki sosyal yapıyla etkileşimle Suriyeli ailelerin ve kadınların doğurganlık tercihi azaldı fakat karşılanmamış aile planlaması ihtiyaçları yüzde 21 yani bizim bu hizmetleri sunmamız gerekiyor göç sağlığı merkezleri yoluyla. O konuda da UNFPA ile Sağlık Bakanlığı baştan beri SIHHAT Projesi'nde birlikte çalışıyordu; personel eğitimlerinin yüzde yüzünü tamamladık. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu uzun süre malzeme tedarikini de yaptı ve politik savunuculukla da SIHHAT-3 Projesi yakında başladı, oraya da malzeme temini konusunda Avrupa Birliği ciddi bir bütçe koydu; yaklaşık 1,5 milyon euronun üzerinde fakat bunun yeterli olmayacağını, artırılması gerektiğini düşünüyoruz. Yine Türkiye'deki toplumda bu yaklaşık yüzde 12. Bir de o dengelerin korunması gerekiyor; özellikle kırsal alanda veya bu ihtiyacın fazla olduğu yerlerde. Sağlık Bakanlığı göç sağlığı konusunda ve bu konuda Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu -ağırlıkla çocuk yaşta evlilikler dâhil olmak üzere- ve Aile, Sosyal Hizmet Bakanlığıyla beraber çalışıyor çünkü o oran da yüzde 39'larda; çok yüksek bir oran. Hatta buna genç bileşeni olan veya işte iş gücüyle bir...

Özellikle yine, sorulardan biri... Bizim tabii ki bu konularda tüm kadınların, herkesin hizmetlerden ve o haklardan eşit yararlanması için yapacağımız şey; bir, bakanlık personeliyle kapasiteyi geliştirme ve o konudaki stratejik politika çalışmalarına teknik destek ve istişari destek vermektir ama onun dışında, birtakım, kendimizin savunuculuk veya farkındalık projeleri var. Bir tanesi, yine yakında işte "İsterse planlayabilir." gibi, "She can plan." gibi program yakında başlayacak.

Yanı sıra, çok teşekkür ederiz; On İkinci Kalkınma Planı'nın tüm komisyonlarına tüm arkadaşlarımız katıldı, bu verileri sağladılar ve bunlar özellikle kadın ve üreme sağlığının geliştirilmesine yönelik, ergen sağlığının geliştirilmesine yönelik On İkinci Plan'ın ilkelerine, ayrıntılarına ve göstergelerine yansdı. Her kurumla olan bu mutabakat zaptı nedeniyle kurumlar da yine kendi stratejik planlarında veya çalışma planlarında biz uzmanları nezaket ve teknik kabulle davet ediyorlar; biz de katkılarımızı oraya yansıtıyoruz.

Bu nedenle, tabii ki bizim de isteğimiz: Tüm hizmetlerin ayrıksız, istek doğrultusunda, tüm kadınlar için, tüm aileler için erişilebilir olması önemli. Çünkü Türkiye'de -şu andaki mevcut yasalar çerçevesinde 10'uncu haftaya kadar isteğe bağlı düşük- diğer hizmetlerin veya aile planlaması hizmetlerinin kamu eliyle sunulması konusundaki mevcut mevzuatımız hepsine cevaz veriyor. Bu altyapı var ama bunun hayata geçirilmesi için biraz daha geliştirilmesi gereken boyutları var.

BAŞKAN ÇİĞDEM ERDOĞAN – Çok teşekkür ediyoruz hem çok tatmin edici hem de çok öz bir cevap da olmuş oldu.

Şimdi, ne eğitimde ne istihdamda yer alan genç kadınlarla alakalı da güzel bir proje var aslında devam eden; Geleceğini Kuran Genç Kadınlar Projesi, Çalışma Bakanlığı ile Aile Bakanlığı ve UNDP'nin ortak projesi. Dolayısıyla farklı bakanlıkların da bugünkü konuşulan birçok alanda yaptığı çok önemli çalışmalar da var, onları da inşallah başka toplantılarda konuşuyor olunuz.

Biz çok teşekkür ediyoruz bu güzel sunumlarınıza ve Komisyonumuza olan katkılarınızdan dolayı. Bugünkü bahsettiğimiz konular bizim öncelikli çalışma alanlarımız, bundan sonra da inşallah birlikte çalışmaya devam ediyor olacağız, sağ olun.

Toplantıyı kapatıyorum arkadaşlar.

Kapanma Saati: 15.50